

SEKTE

Jasmin Đanan

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. ZNAČENJE SEKTE.....	5
2. SPAŠENA SKUPINA.....	7
2.1. Valorizacija hadisa: Cijepanje ummeta.....	8
2.2. Fetva šejhu-l-Azhara o grupacijama.....	8
3. PRAVAC EHLU-S-SUNNETA WE-L-DŽEMATA.....	9
3.1. Etiketiranje, odvajanje i grupisanje muslimana.....	9
4. PRAVAC RACIONALISTA.....	10
5. HISTORIJSKI PRIKAZ POJAVE NOVOTARIJA.....	11
5.1. Prvo razdoblje od (1-37. h. god.).....	11
5.2. Drugo razdoblje od (37-100. h. god.).....	12
5.3. Treće razdoblje od (100-150. h. god.).....	12
5.4. Četvrto razdoblje od (150-234. h. god.).....	14
6. RAZLOZI POJAVE NOVOTARIJA.....	16
6.1. Pretjerivanje.....	16
6.2. Uzvratanje na novotariju.....	17
6.3. Vanjski utjecaji.....	17
6.4. Sudeње šerijatskim postulatima razumom.....	18
7. ISLAMSKI UMMET I NOVOTARI.....	19
8. EHLUS-SUNNET I NOVOTARIJE.....	21
9. HARIDŽIJE.....	23
10. EŠ'ARIZAM.....	25
11. ŠP'IZAM.....	26
11.1. Pravna prizma pravca.....	27
11.2. Vjerska prizma pravca.....	28
11.3. Politička prizma pravca.....	29
11.4. Razlike između ši'ija i sunnija.....	32
12. KADERIJE.....	33
13. MURDŽIJE.....	34
13.1. Murdžijski pravac i selef.....	35
14. MU'TEZILIZAM.....	37
14.1. El-Me'mun i mu'tezile.....	38
14.2. Opća stajališta mu'tezila.....	38
15. MATURIDIZAM.....	41
16. TAHAVIZAM.....	42
17. ZAHIRIZAM.....	43
18. IHWAN AS-SAFA.....	44
ZAKLJUČAK.....	45
LITERATURA.....	47

PRILOZI NA DVD mediju

UVOD

Oživljavanje islamske ostavštine, koja u sebi sadrži ispravno shvatanje vjerovanja, prijeka je potreba; posebno u našem vremenu, u kojem se islamski svijet budi. To je vidljivo u odgojno-obrazovnim ustanovama, a i onima mimo njih. Ta činjenica je posebno naglašena danas, jer ummet mora imati precizne orijentire na putu povratka Uzvišenom Allahu.

Pravac ehlu-s-sunneta we-l-džema'ata u shvatanju islamskog vjerovanja, propagira:

- Slijedenje Kur'ana i Sunneta u svim pitanjima o vjerovanju, bez odbijanja ili mijenjanja njihovog značenja.
- Postojanost na osnovama prve generacije Poslanikovih, a.s., ashaba
- Izbjegavanje rasprava i druženja sa novotarima, slušanja govora i prenošenja sumnji
- Napuštanje zalaženja u vjerske postulate, iz ubjedenja u kojima nema mjesta razumu od skrivenih i nepoznatih detalja.
- Ustrajnost i aktivnost na ujedinjenju muslimana i formiranje kompaktne zajednice.

Ovaj pravac čuva ljudski razum i zajednicu od cijepanja, raspršivanja i skretanja pod utjecajem sekti. Desila se devijacija u ummetu, nakon širenja nastranih učenja u pravcu i udaljavanja od Objave. Pojavili su se pod uticajem grčke filozofije, ili kao rezultat krivog razmišljanja. Tako se ummet podijelio na razne grupe i frakcije, sa posebnim pravcem i usmjerenjem uz vođu i sljedbenike.

'Ilmu-l-kelam je pod jakim uticajem logike i filozofije koja se pojavila prije islama. Utemeljitelj logike je Aristotel. Javlja se oko 800. godina prije objave islama, jer se Aristotel rodio 384. godine prije rođenja Isa, 'alejhi-s-selam. (*Mevsu'atu-l-felsefeti*, I/98). Reкао je Eš-Šehristani: „Nakon njih je mudri Aristotel utemeljio logiku koju je nazvao uputstva“.

(*El-milelu we-n-nihel*, II/117).

Aristotel je istakao: „Objekat proučavanja logike su ideje koje se nalaze u čovjekovom mozgu; one ga vode ka drugim znanostima i naukama“.(*Ibid.*)

Muhammed Dž. Mugni kazao je: „Filozof proučava i istražuje ovaj svijet; da li je nastao od nečega ili iz ničega; da li je oduvijek ili ne?“...(*Mea'alimu-l-felsefeti-l-islamijje*, str. 13)

Filozofija se pojavila nekoliko stoljeća prije Isa, 'alejhi-s-selam.

Muhammed el-Behi rekao je: „Vrijeme Helenizma i Grčke filozofije smatra se vremenom, kada je zapadna filozofija bila pod uticajem grčkog učenja koje je trajalo od VI ili V, pa do IV vijeka p. n. e.“ (*El-Džami'u-l-ilahij mine-t-tefkiri-l-islami*, str. 101).

Iz navedenog se zaključuje da su logika i filozofija postojale mnogo vijekova prije objave islama. Nakon dolaska islama, Allah, dž.š., ljude je učinio neovisnim od nauka koje su bile prije, koje govore o vjerovanju i zakonodavstvu. Racionalisti su napustili upute od Allaha, dž.š., a lica su okrenuli ka nauci koju su izmislili ljudi u džahilijetu . To su radili, po ubjedenju, kako bi time ojačali islam, ili da uz pomoć tih nauka, bolje pojme islam!

Ummet se podijelio po pitanju ovih nauka u dvije grupe:

- Grupa koja je odbila ove nauke i prihvatila se Kur'ana i Sunneta. Njih je Allah, dž.š., učinio neovisnim od predislamskih pravaca i oni se deklariraju kao selef i ehlu-s-sunnet we-l-džema'at.
- Grupa koja je pala pod uticaj ovih nauka; pokušala je da ih pomiješa sa šerijatskim naukama, pa je to rezultiralo štetnim posljedicama po ummet.

Njih ima više vrsta:

A: Islamski filozofi / B: Mu'tezilije / C: Racionalisti, poput eš'arija i maturidija.

Svi se razlikuju po stepenu uticaja koje su na njih imale ove nauke. Pod najvećim uticajem je prva grupa, koja predstavlja živu sliku starih filozofa.

Nakon njih dolaze mu'tezile, koje su velikim udjelom pod uticajem tih nauka. Što se tiče treće grupe, eš'arije i maturidije, imali su vrlo jak uticaj na islamski svijet koji traje i do danas. Njihove knjige o vjerovanju, koje su pisane stilom racionalista i polemičara, proučavaju se u mnogim islamskim zemljama. Potrebno je da učenjaci ulože značajan trud kako bi publicirali štampu u kojoj se ummet upozorava na greške i koja upućuje Allahovoj knjizi i Sunnetu Poslanika, a.s.

Ukoliko uporedimo karakteristike *menhedža* selefa sa karakteristikama i *menhedžom* ehlu-l-kelama po pitanju shvatanja vjere, uvidjet ćemo trag i utjecaj svakog pravca ponaosob.

1. ZNAČENJE SEKTE

Sekta (lat. *secta* – trag, put, pravac, politička stranka); predstavlja skupinu vjernika koji slijede određeni vjerski pravac ili ideju koja se razlikuje u odnosu na neka pitanja u kojima se ne slaže sa izvornom religijom ili učenjima većine religija. Sekte u pravilu imaju čvrstu dogmatsku orijentaciju, a svojstvena im je snažna predanost članova. “Sekta je razmjerno mala religijska skupina. Njezini članovi ne beziznimno, potječu iz nižih i siromašnih klasa. Sekte često odbacuju mnoge norme i vrijednosti širega društva i zamjenjuju ih vjerovanjima i praksom koja se nevjerniku ponekad čine neobičnim” (Haralamboš, 1989, str. 448).

Svojstva sektu su:

- a) to su malene zatvorene skupine vjernika, nepristupačne onima koji nisu prošli proceduru prijema u članstvo,
- b) baziraju se na ideološkom sukobu sa društvom ili oficijelnom religijom,
- c) članovi moraju poštovati strogi obrazac ponašanja,
- d) nastoje ostvariti zaštitu svoga članstva,
- e) ostvaruju karakteristične i intenzivne obrede.

Postoje mnoge sekte koje zadovoljavaju navedene kriterijume. Primjer sekte Crnih muslimana pod imenom "Islamska nacija" koja je formirana 1930-ih godina u Detroitu, ilustruje pristup svojstven za sekte. Ta sekta vjeruje da su "crnci po prirodi božanski", a da su bijelci inferiorni i zli. Smatrali su da će bijelci nakon 2000. godine biti uništeni kao i njihova vjera, a da će crnci zauvijek vladati pod Allahovim vođstvom.

Pri prijemu u sektu izgovarane su ritualne riječi: "Od danas nadalje ti nisi više crnac. Ti si sada musliman. Sada si slobodan" (Ibid.). Preobražaj identiteta svojstven je i drugim sektama, s tim što postoji razlika u intenzitetu. Neke sekte su i tragično završile po svoje članstvo.

Neke sekte imaju škole ili plaćaju školovanje za djecu svojih članova. Na skupovima se često nude rješenja siromaštva, zagađenja okoline, nezaposlenosti, prava na obrazovanje i sl. Svome članstvu često predstavljaju smisao života, smjer za buduće aktivnosti, nadu, ponos, samopoštovanje i identitet.

Po Maksu Veberu sekte nastaju unutar marginalnih društvenih skupina. Društveni slojevi koji su izvan matice ekonomskog, političkog i kulturnog života, imaju osjećaj da su odbačeni, da su potcijenjeni. Ti ljudi podložni su djelovanju raznih sektu, jer u njihovoj ideologiji i organizaciji nalaze ono što u društvu nemaju. Treba imati na umu da historija sektu pokazuje da sve sekte nisu nastale striktno u siromašnim slojevima. Nastajanju i širenju sektu pogoduju razne krize, a posebno društvene.

Škole su vrlo pogodno mjesto za vrbovanje novih pripadnika sektu, za pridobijanje mladih. Većina sektu želi ostvariti značajan uticaj na mlade i obezbijediti budućnost svoje ideologije, ojačati snagu. Te uticaje sekte vrše propagandnim materijalima, pozivanjem mladih na seanse molitve, na hepeninge koji djeluju privlačno i atraktivno ponuđenim sadržajem.

Sekte razaraju fizičko, mentalno i duhovno zdravlje. Dovode do rasipanja nacionalnih energija i oduzimaju nacijama snagu prijeko potrebnu za opstajanje, odbranu i razvoj. One deluju razorno po pojedinca, porodicu, društvo i državu.

2. SPAŠENA SKUPINA

Allahov Poslanik, a.s., obavijestio nas je da će se ovaj ummet rascijepiti i razjediniti, kao što se desilo narodima prije nas. U predanju od Avf b. Malika, r.a., stoji da je Poslanik, a.s., kazao:“ Jevreji su se razili na 71 frakciju. Jedna je u Džennetu, a 70 ih je u Džehennemu. Kršćani su se razili na 72 frakcije. Konačnica 71 frakcije je Džehennem, a jedne je Džennet. Tako mi Allaha, moj ummet će se zaista razići na 73 frakcije. Jedna od njih je u Džennetu, a 72 su u Džehennemu. Ashabi upitaše:“Allahov Poslaniče, ko su oni?“-On odgovori: Džema'at (Ibn Madže, *Sunen*, 3982)

Pod pojmom *džema'at*, podrazumijeva se praksa Allahovog Poslanika, a.s., i njegovih ashaba, r.a., u pogledu vjerovanja i djela. Neke od tih frakcija, koje se pripisuju islamu, zalutale su u domenu vjerovanja u Allaha, dž.š., i Njegovih lijepih imena i svojstava.

- Tako neki od njih kažu da je jedino što postoji Uzvišeni Allah, a sve ostalo je sjena postojanja, ili da je Allah, dž.š., otjelovljen u Svojim stvorenjima
- Neke od tih frakcija zalutale su u domenu imana, te su rekli da se iman ne povećava niti smanjuje. Istina je da iman sačinjavaju riječi i djela, da se povećava činjenjem dobrih djela, a umanjuje grijehanjem.
- Neki od njih zalutali su izvođenjem počinioca velikog grijeha iz islama govoreći da će vječno boraviti u Džehennemu. Ispravno je, da počinilac velikog grijeha, koji nije počinio širk ili kufr, je musliman.
- Neke su zalutale u domenu qada i qadera. Kažu da je čovjek prisiljen na svoja djela. Ispravno mišljenje jeste, da čovjek ima slobodnu volju na osnovu koje će polagati račun, snositi posljedice i odgovornosti za postupke.
- Pojedine su zalutale i pogriješile u domenu Kur'ana, te kažu da je stvoren, iako je Allahov objavljeni govor.
- Neke su zalutale u pogledu ashaba, r.a. Proglasili su ih nevjernicima uz otvoren napad na ličnosti, kroz vrijeđanja i proklinjanja. Istina je da su drugovi Poslanika, a.s.; bili su sudionici vremena u kojem je sišla objava. Najučeniji su i najpobožniji dio ummeta. Borili su se Allaha radi, onako kako se treba boriti; putem njih je Allah, dž.š. pomogao ovu vjeru.

Ovakav je slučaj i sa ostalim frakcijama koje su odstupile i skrenule sa pravog puta islama i koje su u Allahovu, dž.š., vjeru pokušale ubaciti razne novotarije. Taj postupak kontradiktoran je kur'anskoj smjernici: ***I doista ovo je pravi put moj, pa se njega držite, i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od Njegova puta...*** (Kur'an, sura El-En'am, ajet 153.)

2.1. Valorizacija hadisa: Cijepanje ummeta

Postoji hadis kojim neki žamore s ciljem aludiranja na sufijska bratstva-potvorom na Allaha dž.š., ili nepoznavanjem njegove krajnje nakane. Hadis ima više varijanti: „Jevreji i kršćani su se pocjepili...tako i tako, a moj ummet će se pocijepiti tako i tako...Svi će u Vatru, osim one koja bude slijedila ono na čemu sam ja i moji ashabi“.

...Pod pretpostavkom vjerodostojnosti predanja ističemo da je brojnost puteva do jednog cilja—šerijatska i normalna konstanta, a to ne znači da se radi o mnoštvu frakcija. Ono što se danas u islamu, uvjetno, naziva „frakcijama“, nema ničeg zajedničkog s vjerskom pocijepanošću i podvojenošću. Sve su one u sferi Kur'ana i Sunneta. Takve kakve jesu, one su na praksi Vjerovjesnika, a.s., i njegovih ashaba.

To su pravci, ukusi, putevi, koji počinju šehadetom, i na njemu završavaju sudovi i djelovanje. Malikije, šafije, hanefije, hanbelije, zejdiye, zahirije, ibadije, imamije, hadije, sufije, selefije, eš'arije, maturidije, i umjerene mu'tezile, i njima slični slijede jedan pravac, različitim razumijevanjem, zaključivanjem, komparacijom, studijama...To su putevi na koje ih je Allah, dž.š., uputio: *A one koji se bore radi nas, Mi ćemo uputiti Našim putevima...*(*Kur'an*, Sura El-Ankebut, 69.) U drugom ajetu nazvani su „islamskim putevima“...*a On nas je uputio na prave puteve...* (*Ibid.*, Sura Ibrahim, 12.)

To se odnosi na zdrave islamske sekcije i udruženja raštrkane po zemaljskoj kugli. Hadis sukladira ekstremnim haridžijama i selefističkim udruženjima i sl. grupacijama, koje spominje autor *Milela ve nihela*. Oni su svjesno odstupili od temeljnih načela; osporavaju postulate nužno poznate u vjeri. Hadis ne obuhvata sufijska bratstva i druge umjerene asocijacije.

Možda među njima ima umno ograničenih, grešnika, onih koji se ne obaziru na pojedine vjerske zabrane, ali ih to ne izvodi iz vjere, niti kao takvi potpadaju pod kategoriju nevjerničkih grupacija. Neke od njih pretjeruju, čine devijantne radnje, zastranjuju, odstupaju, ali uprkos tome oni su muslimani. Neposluh je jedno, a jeres, ateizam, širk, kufr itd., označavaju nešto drugo. (Ibrahim, Z. M., 2003., str.43-45)

2.2. Fetva šejhu-l-Azhara o grupacijama

Imamu-l-ekber, šejhu-l-Azhar, Džadu-l-Hakk Ali Džadu-l-Hakk, ističe: „Ulema se u cjelosti ili djelimično, razišla u pogledu pouzdanosti hadisa koji se odnose na cijepanje ummeta na 73 frakcije. Razišli su se i u poimanju tog broja; kada je dozvoljeno da taj broj bude veći, ali ne manji od spomenutog, ili se misli na temeljne frakcije, ili i na one proistekle iz osnovnih?

Ima uleme koja je usiljeno ograničila broj na određene frakcije, ali se nisu složili koje to grupacije potpadaju u tu skupinu. Među verzijama tog hadisa jeste predanje: „Jevreji su se pocijepali na 71 grupaciju, a moj će se ummet pocijepati na 73...“ te ona Avfa b. Malika, u kojoj je Poslanik, a.s., kazao: Jevreji su se pocijepali na 71 frakciju, jedna će u Džennet, a 70 će u Džehennem. Kršćani su se pocijepali u 72 grupacije-jedna će u Džennet, a 71 će u Džehennem. Tako mi onoga u čijoj je vlasti duša Muhammedova, moj će se ummet pocijepati na 73 stranke, jedna će u Džennet, a 72 u Džehennem!“ „Allahov Poslaniče“, upitaše prisutni, ko su ti? „Glavni tok (el-džema'a).“ (Ibn Madže, *Sunen*, od Ebu Hurejre, r.a.)

Sav akcenat uleme kod muslimana, jeste uvjerenje, djelovanje u skladu toga da se pridržava vjere, akaida, šeriata, itd...Ko bude na tragu takve skupine, ulazi u red onih koji će biti spašeni ako na tome umru, bili oni sufije, selefije, sunnije, ši'ije...“

(Ibrahim, Z. M.,2003., str. 45-46)

Srednjovjekovni muslimanski hereziolozi ostavili su utisak da se islam razgranao na veliki broj sekti. Pokušali su doseći broj 73 spomenut u hadisu: „Moja će se Zajednica podijeliti na 73 sekte, a samo jedna će biti spašena“. Goldziher i drugi isticali su da većina njih nisu sekte, nego pravne i teološke škole. Doktrinarne i teološke krajnosti, do kojih su npr. došle neke sufije i filozofi, nespojive su s ortodoksnim učenjem, a ta činjenica nije dovela do razvoja sekti. Kriterij dopustivosti neke šizme u islamu, podobnije predstavlja „solidarnost Zajednice“, a tiče se praktičnih, političkih stavki. (Rahman, 2005., str. 307.)

3. PRAVAC EHLU-S-SUNNETA WE-L-DŽEMA'ATA:

Ovaj pravac dokazuje temelji izvorno na Kur'anu i Sunnetu. Teško je naći neko od pitanja, a da nije potkrijepljeno ajetom, hadisom ili obostrano. Za pojašnjenje principa vjerovanja, ili pri odgovaranju na suprotna mišljenja, koriste šerijatske termine. Ne pretjeruju u grananju i usložnjavanju pri pojašnjavanju vjerskih istina. 'Akidu izlažu jednostavno i lagahno, uz jasna značenja. Daju posebnu pažnju tekstovima iz Kur'ana i Sunneta, pazeći da ih ne upotrebljavaju mimo stvarnog značenja u arapskom jeziku.

3.1. Etiketiranje, odvajanje i grupisanje muslimana

Allah, dž.š., pobratio je vjernike u Svojoj Knjizi, kao i Poslanik, a.s., u Sunnetu, i nije dopušteno kidanje bratskih veza, osim kada to istina i pravda zahtijevaju i nalažu. Uzvišeni Stvoritelj u brojnim ajetima obavezuje vjernike na slijeđenje Kur'ana i Hadisa, s jedne, a zabranjuje dijeljenje, cijepanje, i sektašenje s druge strane.

Govoreći o nevjernicima, Allah Uzvišeni je rekao: ***I ne budite od onih koji Mu druge ravnim smatraju, od onih koji su svoju vjeru razbili i u stranke se podjelili, svaka stranka zadovoljna onim što posjeduje*** (*Kur'an*, sura Er-Rum, ajet: 31-32)

Ti nemaš ništa s onima koji su vjeru svoju rasparčali i u stranke se podjelili (*Ibid.*, sura El-En'am, ajet:159). Prenosi se da je Poslanik, a.s., rekao: **U jedinstvu je milost, a u razjedinjavanju je kazna** (*Es-Silsiletus-sahiha*, II/272)

Podjelom ummeta, narušava se jedinstvo; to ide u prilog svakome, samo ne nama. Najbolji šahid jeste gorka stvarnost u kojoj živimo i koju poriče samo pretjerani optimista. U hadisu stoji: **Allahova je ruka nad džem'atom, a šejtan je s onim ko cijepa džem'at.** (Imam Taberani, *Medžmeuz-zevaid*, V/221)

Podjele koje su nastupile u odabranim generacijama, bile su vezane za šerijatske argumente i plod su velike želje za slijedenjem Kur'ana i Sunneta, dok se danas, voli i mrzi; prijateljuje i odriče sastaje i rastaje u ime partije, grupacije ili sekte.

Većina današnjih grupacija promovira se kroz islam više nego što promovira islam putem institucija i djela. Budući da savremene podjele nisu šerijatskog karaktera, i uglavnom imaju za cilj pomoć određenoj sekti, muslimanima je dužnost da se vrate Kur'anu i Hadisu slijedeći istinsku ulemu. (Kuduzović, 2009. str. 77-78)

4. PRAVAC RACIONALISTA:

Njihove osobnosti su:

- ❖ Svoje dokaze temelje na aristotelskoj logici i rijetko se pozivaju na ajete ili hadise
- ❖ Koriste se terminima koje su preuzeli iz filozofskih nauka ili su izvedeni pod uticajem istih.
- ❖ U većini slučajeva pretjeruju u grananju i usložnjavanju kada objašnjavanju akaid
- ❖ Izlaganja akidetskih pitanja većinom su zamršena i nejasna. Nepotrebno odugovlače sa tumačenjem. Često iskrivljuju značenja kur'ansko-hadiskih tekstova.
- ❖ Daju prednost razumu, ako dođe u koliziju spram tekstova Kur'ana i Sunneta, smatrajući da je razum osnova.
- ❖ Odgajaju sljedbenike u ljubavi prema raspravama i prepirkama i diskusiji o vjerskim pitanjima bez dokaza.
- ❖ Ne pridaju važnost tekstovima Kur'ana i Sunneta, uzimaju ih za dokaz u rijetkim slučajevima smatrajući da ih slušalac ili čitalac neće ispravno shvatiti.
- ❖ Veličaju nauke: filozofiju i logiku, jer su po njima te nauke su sadržajnije od: Kur'ana, Sunneta i govora prethodnika ovog ummeta.

❖ Filozofi veličaju predislamske zajednice, kažu za Aristotela da je *prvi učitelj*.

Glavni cilj bio bi ispravljanje vjerovanje koje je pod utjecajem zalutalih pravaca. S druge strane, ojačali bismo osjećaj za vrijednost i veličinu Allahovog i Poslanikova, a.s., govora u ljudskim srcima, kao i ljubav prema učenjacima ovog ummeta. Oživjeli bismo pravac ispravnog shvatanja koji uporište nalazi u božanskoj objavi i koji je zdrav od natruha nastranih pravaca.

5. HISTORIJSKI PRIKAZ POJAVE NOVOTARIJA

Novotarije su se javljale u različitim razdobljima i na različitim mjestima. Zbog toga u ovome radu, objasniti ćemo vremensko pojavljivanje tih novotarija, sa odgovornim predstavnicima za njihovu pojavu, sve do početka III vijeka.

To razdoblje, bez novotarija, uzeto je kao prvo razdoblje kroz koje će biti objašnjeno stanje ustrajnosti i ispravnosti vjerovanja, kojim se mogu ponositi prve generacije ovog ummeta.

5.1. Prvo razdoblje od (1. – 37./ h. god.)

Kur'an je objavljan XXIII godine Poslaniku, a.s. On ga je tumačio ljudima dok nije upotpunjena vjera i usavršena Allahova blagodat, potom ga Uzvišeni Allah uzima k Sebi. Ashabi, su bili ti, koji su slušali Kur'an i shvatili njegovo značenje, potom su povjerovali u njega i radili po propisima. Od detalja koji su objavljeni u Kur'anu jesu i skriveni. Poput ajeta o: Allahovom biću, Njegovim imenima, svojstvima i djelima, o Sudnjem danu, događajima i stanju na tom danu, itd. Sve te, i slične detalje, Allah je objavio Poslaniku, a.s. Nakon toga bi ih on prenosio i tumačio ljudima, a njegovi ashabi su to primali, shvatali i vjerovali u njih. Zapamćeni su kako se u početku bore protiv Poslanika, a.s.; da bi nakon prihvatanja islama, žrtvovali živote, djecu i imetak, braneći i štiteći ga.

Ibn 'Abbas, r.a., rekao je: „Nisam vidio narod bolji od ashaba Allahovog Poslanika. Nisu ga, za života, pitali više od 13 pitanja. Sva su u Kur'anu... Pitaju te o mjesečnom pranju; pitaju te o zabranjenim mjesecima; pitaju te o siročadima... I pitali su ga samo o korisnom“.(*E'alamu-l-mûki'ine*, I/71). Autor djela *Miftahu-s-se'adeti* ističe: „Ashabi su, u vrijeme Poslanika, a.s., bili na jednom vjerovanju. Doživjeli su doba objave i počastvovani su društvom njenog prenosioca, što je od njih odagnalo tmine sumnje i nedoumica“...(*Ibid.*, II/162).

Rekao je Ibn el-Kajjim, r.h.m.: „Ashabi su se razilazili u nekim pitanjima o propisima, a bili su prvaci i uglednici vjernika sa najpotpunijim imanom. Ali se nisu razilazili u mes'elama vezanim za Allahova imena, svojstva ili djela“.(*Ibid.*, I/49; uporedi *El-Hutatu li-l-Makrizi*, IV/180).

Pojedina zastranjivanja su skoro bila isplivala na površinu. Liječena su na vrijeme i sprečavana u samom začetku, tako da u ovom periodu nije došlo do njihovog širenja. U vrijeme Poslanika, a.s., neki od ashaba počeli su raspravljati o određenju, na šta se Poslanik, a.s., naljutio i zabranio im da o tome raspravljaju, pa su se toga i klonuli.

Abdullah el-'As, r.a., rekao je: „Jedne prilike je Poslanik, a.s., izašao među ashabe dok su raspravljali o određenju. Žestoko se naljutio,.. pa je upitao: **Je li vam to naređeno da činite ili nešto drugo, pa ste počeli da u Allahovoj knjizi tražite proturječnosti? Pogledajte šta vam je naređeno pa to slijedite, a što vam je zabranjeno, napustite“!**

(El-Lalikai, 1416.h., str.:179-180)

El-Lalikai prenosi da je Sabiig b. 'Asel došao u Medinu. Nosio je knjige, i propitivao o manje jasnim ajetima. Kada je to čuo Omer, r.a., pozvao ga je k sebi i pripremio palmine pruteve. Ušavši mu, Omer, r.a., upita ga: «Ko si ti?» «Ja sam Allahov rob Sabiig», odgovori. «A ja sam Allahov rob, Omer» Nakon toga mu se uputi i poče ga šibati prutevima, dok mu krv nije oblila lice. Zavikao je: «Dovoljno je, o vladaru pravovjernih, tako mi Allaha, otišle su mi sve sumnje iz glave»! (*Ibid.*, broj 1137.)

5.2. Drugo razdoblje od (37.-100./ h.god.)

U ovom periodu koji počinje od sredine hilafeta Alije, r.a., glavu su "pomolile" novotarije. Nastale su pod uticajem političkih razilaženja kojima su bili izloženi ashabi, r.a.,; kao rezultat njihovog rasuđivanja pojmova.

U tom vremenu su se pojavile haridžije i ši'ije; dvije suprotne skupine od kojih je jedna smatrala Aliju, r.a., nevjernikom odričući ga se, a druga ga je podržavala i pomagala. Potom su se pojavile kaderije i murdžije, nakon čega su se novotarije kasnijih sekti izrađale od tih grupa.

5.3. Treće razdoblje (100.-150./ h.god.)

Početakom II vijeka, pojavile su se četiri osobe od novotara, koji su poslije svaki posebno postali predvodnici jedne od zabluda, a to su:

- Vasil b. 'Ataa'; osnivač M'utezilita. (*Et-Tenbihu we-r-reddu*: str. 37,38; *El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 20,21; *El-Milel*, I/28,29; *El-Miizan* IV/329).
- El-Dž'ad b. Dirhem; (*El-Lubab*, I/282; *El-Bidaje*, IX/350, *El-Mizan*, I/399).
- El-Džehm b. Safvan
- Mukatil b. Sulejman; (*Tarihu Bagdad*, XIII/160; *El-Mizan*, IV/173)

Vasil je bio začetnik dvije novotarije:

Prva je njegovo mišljenje da je počinilac velikog grijeha na "nivou između dva nivoa", tj. niti je mu'min, niti je kafir.

Kaže Eš-Šehristani: «Jedne prilike je Vahid ušao kod El-Hasana el-Basrija i rekao: «O imamu! Pojavila se grupa ljudi koji smatraju nevjernicima počinioce velikih grijeha. Kažu da je veliki grijeh kufr koji izvodi čovjeka iz vjere. To su ve'idijje haridžije. Drugi kažu da veliki grijesi ne štete ukoliko postoji iman; ne smatraju djela sastavnim dijelom imana. Tvrde da sa imanom grijesi ne mogu štetiti, niti sa kufrom može pokornost koristiti. Oni su murdžije ovog ummeta. Nakon toga se El-Hasan zamislio; tada dobaci Vasil b. 'Ataa: «Ja ne kažem da je počinilac velikog grijeha vjernik niti nevjernik, nego je na nivou između dva nivoa.»

(*El-Milel*, I/47, 48; *El-Ferqu bejne-l-firaq*; str. 20).

Njegova druga novotarija jeste mišljenje da su članovi jedne od dvije grupe ashaba, koje su se sukobile, grješnici, bez striktnog određivanja. To je bio razlog da ne prihvati svjedočenje nijednih. (*Et-Tenbihu li redd*: str.36; *Ibid.*, str.120) Prvi je govorio da je Kur'an stvoren, poričući da je to stvarni Allahov govor kao i da je Allah uzeo Ibrahima za prijatelja. Govorio je o Allahovim svojstvima, negirajući ih. Vehb b. Munebbih, kod njega je primjetio početke zastranjivanja.

Postavljao je mnogo pitanja o Allahovim svojstvima, pa mu reče: «Teško se tebi, ne pitaj toliko o tome. Ako tako nastaviš, mislim da ćeš u propast otići. Da nas Allah, s.w.t., nije u Kur'anu obavijestio da ima ruku ili oko, ni mi Mu to ne bi pripisivali...» Zatim je spomenuo još neka Allahova svojstva, kao što su znanje, govor i sl. (*El-Bidaje*, IX/350) Kaže Ibn Tejmijje da je El-Dž'ad b. Dirhem prvi od koga se prenosi tako nešto u islamu.

To da Allah nije na 'Aršu u pravom značenju riječi, i da riječ *isteva* (uzdigao se) znači *istevla* (zavladao) i sl., preuzeo je od El-Džehm b. Safvana i prenosio dalje. Govor o džehmijama pripisuje se njemu». Kaže Es-Sujuti: (*El-Bidaje*, IX/350) «Prvi koji je počeo govoriti ružne riječi u vjerovanju, bio je El-Dž'ad b. Dirhem. Bio je odgajatelj Mervana el-Himara, zadnjeg vladara Umejevića. Od njega se prenosi da Allah, s.w.t., ne govori. (*Levami'u-l-enwaaru-l-behijje*, I/23). El-Džehm je preuzeo Dž'adova mišljenja, kao što su: nijekanje Allahovih svojstava i govor o stvaranju Kur'ana, da bi dodao novotarije poput:

- ❖ Mišljenje da čovjek nema slobode izbora u djelima nego je primoran na to;
- ❖ Ubjeđenje da je iman spoznaja Allaha, s.w.t., a kufr neznanje o Njemu.
- ❖ Stav da će Džennet i Džehennem nestati nakon što zaslužni uđu u njih. Neshvatljivo je, po njemu, da je nešto bez kraja.

- ❖ Zagovaranje da Allahovo znanje nije oduvijek, jer nije moguće znati o nečemu prije stvaranja istoga. (*El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 211, 212; *Meqalatu-l-islamijjine*, I/214, 338; *El-Milel*, I/86).

Ebu Davud prenosi riječi: «Pričalo nam je više ljudi od povjerenja da se El-Džehm povratio od svog govora i pokajao se Allahu, s.w.t. Kad god bi spominjao ovo ili bi to drugi spomenuo, ja sam ga proklinjao zbog onoga što je ovome ummetu ostalo iza njega» (*Mesailu-l-imam Ahmed*: str. 110).

Mukatil b. Sulejman je pretjerao po pitanju Allahovih svojstava jer ih je uspoređivao sa ljudskim svojstvima. (*Meqalatu-l-islamijjine*, I/283) Kaže Ez-Zehebi: «U Horosanu se pojavio El-Džehm b. Safvan koji je nijekao Allahova svojstva i govorio da je Kur'an stvoren. Nasuprot njemu, pojavio se Mukatil b. Sulejman koji je pretjerivao u potvrdi Allahovih svojstava; uspoređivao ih je sa osobinama stvorenja». Prenosi se od Ebu Hanife da je rekao o njemu: «Sa istoka su nam došla dva loša mišljenja: Džehmovo, kojim niječe Allahova svojstva i Mukatillovo kojim uspoređuje Allahova svojstva sa svojstvima stvorenja. (*El-Mizan*, IV/175).

Ez-Zehebi bilježi predanje u kom Ibn Hibban kaže o Mukatilu: «Svoja mišljenja je temeljio na ubjeđenjima Jevreja i Kršćana. Od Kur'ana bi uzimao ono što se slaže sa njihovim knjigama. Uspoređivao je Gospodara sa stvorenjima i bio je od onih koji su lagali u hadisu».

5.4. Četvrto razdoblje (150-234/ h.god.)

U ovom periodu nije došlo do pojave dodatnih novotarija, nego su se mišljenja miješala, tako da su se novotarije svele na četiri poznate a to su:

- Haridžije// - Ši'ije// - Mu'tezilije //- Murdžije; a u ši'ije su ušli uspoređivači Allaha sa stvorenjima (el-mudžessime).

U mu'tezilije su ušli kaderije i dio džehmija, a džebrije su ušli u murdžije. U ovom periodu posebno su se razvile mu'tezile. Njihovi prvaci su posvetili pažnju istraživanju i preciziranju stavova, kao i iščitavanju filozofskih knjiga koje su prevedene u doba El-Me'muna.

Kaže Eš-Šehristani: «Nakon toga su šejhovi mu'tezila iščitavali filozofske knjige koje su se proširile u doba El-Me'muna. Na taj način se njihov *menhedž* pomiješao sa *menhedžom* racionalista». Nakon toga su došli sa rijetkim mišljenjima koja su bila uzrok da jedni druge proglašavaju nevjernicima, ili da ih drugi takvima proglašavaju, kao što spominje El-Bagdadi. (*El-Ferqu bejne-l-firaq*: str.122, 132.)

Možda je razlog okretanja mu'tezilita racionalizmu, mnoštvo vjera i mezheba u muslimanskim zemljama kao što su: jevrejstvo, kršćanstvo, vatropoklonstvo, zoroastroizam, sumenizam, i drugi koji ne vjeruju u Kur'an i Sunnet.

Potrebno je s njima voditi rasprave koje će biti temeljene na racionalnim dokazima kako bi odgovorili na njihove sumnje i pobili im ubjeđenja. (*Duha-l-islam*, I/322-408; III/1-108)

Mu'tezilije su od filozofije uzeli ono čija je šteta veća od koristi. Ebu-l-Huzejl, veli: «Allahove odredbe su prolazne, a nakon toga On neće biti u stanju da uradi bilo šta». Zatim je rekao da Allah zna Svojim znanjem; Njegovo znanje je Njegovo biće; On je moćan Svojom snagom; Njegova moć je Njegovo biće, i slični opisu Njegovih svojstava.

Kaže Eš-Šehristani objašnjavajući navedeno: «Pored ovakvih izjava smatrao je dužnošću, prije spominjanja svojstva sluha, da čovjek spozna Allaha dokazom, bez razmišljanja. Ako to ne upotpuni spoznaju o Allahu, zaslužuje vječnu kaznu . » (*El-Milel*, I/53)

Od njihovih prvaka je i En-Nizam, koji je živio u vrijeme El-'Allafa. On je, prema Eš-Šehristaniju, iščitavao mnoga filozofska djela pa je pomiješao njihov govor sa mišljenjima mu'tezilita.

To je bio razlog da se odvoji od istomišljenika u nekim pitanjima, od kojih je naveo:

1 - Mišljenje da Allah, s.w.t., nije u stanju da odredi zlo ili grijeh, jer to nije u Njegovoj moći, kao i slične izjave u kojima Allahu pripisuje nemoć i nije svojstveno muslimanu.

(*El-Milel*, I/54; *El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 123)

2 - Nijekao je Kur'anske mu'džize, kao i mu'džize koje se prenose od Poslanika, s.a.v.s., kao što su raspolovljenje mjeseca, zikr kamenčića pri Poslanikovoju, s.a.v.s., ruci i sl.

- Vjerovatno je on začetnik govora o suštini i slučajnosti, što je postalo temeljnim pravilom kod mu'tezilija prilikom govora o Allahu, s.w.t., i Njegovim svojstvima.

Kaže El-Bagdadi: «Zatim je En-Nizam, omalovažavao najuglednije ashabe i tabi'ine zbog njihovih fetvi. Spominje El-Džahiz da je pripisivao greške prenosiocima hadisa od Ebu Hurejre, r.a., smatrajući ga jednim od najvećih lažova. Omalovažavao je i Omera, Osmana, Ibn Mes'uda i druge ashabe. Zatim je spomenuo Aliju, r.a., da je upitan o propisu ubijene krave. Alija, r.a., je istakao da će odgovoriti na osnovu svog mišljenja. En-Nizam je na to, iz svog neznanja, dodao: «Ko je on pa da o tome sudi na osnovu svoga mišljenja».

(*El-Ferqu bejne-l-firaq*: str.147-150; *El-Milel*, I/57 i 58;)

Od onih koji su živjeli u vremenu u kojem su živjeli El-Allaf i En-Nizam jeste i Ahmed b. Habit el-Hadesi. Eš-Šehristani ističe da su njih dvojica bili En-Nizamovi prijatelji. Iščitavali su filozofska djela da bi poslije dodali na En-Nizamova mišljenja, tri novotarije:

Prva: pripisivanje nekih božanskih svojstava 'Isau, a.s.

Druga: Govor o reinkraciji.

Treća: Za predanja od Poslanika, s.a.v.s., o viđenju Allaha, s.w.t., na Sudnjem danu, poput hadisa: **Zaista ćete vidjeti Gospodara na Sudnjem danu kao što vidite pun mjesec, i pri tome nećete osjećati poteškoću;** kažu da je to viđenje umom...(Ibid., str. 277; Ibid., I/59-62).

Mu'tezile su uspjele na početku II vijeka da nagovore abbasijskog halifu El-Me'muna, da podrži njihova mišljenja. El-Me'mun im se odazvao i prihvatio njihove stavove 218. h.god. javno. Potom je narod tjerao silom u nju. Neki su zbog odbijanja ubijeni ili uhapšeni. Me'mun je umro te godine, ali su njegove ideje i ubjeđenja naslijedili El-Mu'tesim i El-Vasik. Nastavili su metodu nametanja akide u čemu su ih mu'tezile potpomagale; to im je jačalo poziciju. Musibet se protegao do vremena El-Mutevekila koji je preuzeo hilafet 232.h.god, kada se prestalo s tim. Sljedbenici sunneta u ovom vremenu doživjeli su mnoge neugodnosti i iskušenja od strane mu'tezilija, npr. imam Ahmed i drugi učenjaci. Es-Selef je uočio opasnost tog pogrešnog *menhedža* koji za cilj ima ukidanje šerijata, pa su mu se žestoko suprotstavili upozoravajući narod od njihovog zla i pokvarenosti.

6. RAZLOZI POJAVE NOVOTARIJA

Pojava novotarija nije bila regularna novost u muslimanskoj zajednici koja se gradila na osnovama zdrave akide; crpljenoj iz Allahove knjige i Sunneta Poslanika, s.a.v.s. Stoga je potrebno proučavati i objasniti uzroke koji su doveli do pojave novotarija.

Pet je glavnih razloga:

6.1. Pretjerivanje

Očitovalo se posebno kod haridžija i ši'ita. Haridžije su pretjerivale u uzimanju ajeta prijetnje zaboravljajući ajete milosti, oprosta i pokajanja. Poput ajeta: **Allah sigurno neće oprostiti da mu se širk čini, a oprostit će kome hoće manje od toga**, kao i riječi Uzvišenog u hadisu kudsiju: **O sine Ademov kada bi mi došao sa grijesima velikim poput zemlje, pa Me sreo ne čineći Mi širka, došao bih ti sa isto toliko oprosta.**

Kaže tumač Tahavijske akide: «Kada se objedine ajeti i hadisi koji govore o oprostima i milosti, na koje se pozivaju murdžije, sa ajetima i hadisima koji govore o kazni, na koje se pozivaju haridžije, postane jasna neispravnost mišljenja obe grupe». (*Šerhu-t-Tahavije*: str. 252).

Što se tiče ši'ita, kod njih je razlog njihove pojave bilo pretjerivanje, čiju je zastavu nosio Abdullah b. Sebe'. Potom je ubistvo Huseina, r.a., bilo dodatni podsticaj pokretu u pretjerivanju. Nakon toga se pojavio El-Muhtar Es-Sekafi i iskoristio taj događaj. Slijedio je ubice; ubio ih i oživio temu o imametima i prisegi Ebu Hanifi.

Imam je obznanio da nema ništa s njim, nakon što se uvjerio u njegovu zabludu.

Nakon toga je ši'izam nastavio sa iskrivljenjem sve dok nisu imame digli na nivo poslanika, pa čak i na nivo božanstva.

6.2. Uzvratanje na novotariju

Primjer toga su: murdžije, mu'tezile, mušebbihe i džehmijje.

Što se tiče murdžija njihovo zastranjivanje je počelo, kao odgovor na mišljenja haridžija koji su proglašavali nevjernicima Aliju, r.a., i dvojicu sudija sa njim. Murdžije su kao odgovor njima rekli da sud o njima prepuštaju Allahu, s.w.t. Nisu se zaustavili dok nisu postavili pravilo da sa imanom ne štete grijesi, kao što sa kufrom nema koristi od dobrih djela i pokornosti. Nakon toga su se pojavili mu'tezile sa teorijom o "nivou između dva nivoa", koji je predstavljao srednji put između haridžija i murdžija.

Što se tiče mušebbiha, njihovo mišljenje se pojavilo kao kontraefekat na džehmijsko nijekanje Allahovih svojstava, a pojavili su se u gradu Belhi.

El-Džehm b. Safvan je nijekao Allahova svojstva, a Mukatil b. Sulejman je kao odgovor, pretjerivao u potvrdi Allahovih svojstava do te mjere da je uspoređivao Allaha, s.w.t., sa stvorenjima. Džehmijsko učenje se pojavilo kao odgovor na novotariju kaderija, drukčijom novotarijom. To je mišljenje da je čovjek primoran na djela, dok su kaderije smatrale da čovjek kreira djela mimo Allaha, s.w.t.

El-Džehm želeći odgovoriti na novotariju odlazi u drugu krajnost govoreći da je Allah, s.w.t., Stvoritelj, a da je čovjek primoran na djela. Nema nikakvu mogućnost izbora, nego je kao list na vjetrometini.

6.3. Vanjski utjecaji

Pod ovim se podrazumijeva utjecaj drugih vjera i ubjeđenja na akidu nekih sektu u islamu. To se naročito osjeti kod ši'ija, kaderija i džehmija. Kaže El-Bagdadi: «Vjerski stručnjaci ehlu-s-sunneta we-l-džema'ata kažu da je Ibn Sebe bio porijeklom jevrej, pa je htio da iskvari muslimane i njihovu vjeru izjavama o Aliji, r.a., i njegovoj djeci. Tako bi muslimani o njemu govorili kao što kršćani govore o Isau, 'a.s.». (*El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 235).

Ibn Sebe je zanijekao smrt Alije, r.a., govoreći da se uzdigao na nebo kao što je i Isa, 'a.s., uzdignut. Vratiti će se na dunjaluk, kako bi se osvetio neprijateljima. (*Ibid*: str. 234).

To pokazuje namjere jevrejina kada je prihvatao islam, a njegova mišljenja su postala osnov raznim ši'itskim sektama u budućnosti. Počelo je sa pozivanjem na to da je Alija, r.a., imao oporuku da bude halifa.

Na koncu su mu pripisali božanske osobine kao i imamima nakon njega, uz slična ubjeđenja i mišljenja.

Ši'itski mezheb su iskoristili neprijatelji islama iz Perzije. On je bio najpogodniji da preko njega ostvare željene ciljeve. Tako bi naudili islamu, nakon što nisu uspjeli zaustaviti širenje islama zbog kog je propala i njihova država.

Ibn Hazm kaže da su perzijanci, nakon poraza od muslimana u borbi oružjem, počeli da smišljaju druge načine suprotstavljanja. Uvidjeli su da je smutnja i pretvaranje djelotvornije. Tako su neki prihvatili islam priklanjajući se ši'itskom pravcu, nakon čega su javno ispoljavali ljubav prema porodici Poslanika, s.a.v.s. Naglašavali su posebno "nasilje" koje je učinjeno Aliji, r.a., da bi nakon toga mišljenjima i stavovima uspjeli da ih izvedu iz islama. (*El-Fasl*, II/115). O džehmijama prenosi Ibn Kesir *predaju* u kome kaže Ibn Asakir da je El-Dža'd preuzeo učenje od čovjeka po imenu Bejan b. Sem'an. On je to preuzeo od Taluta, sestrića Lebida b. E'asama koji je napravio sihr Poslaniku, s.a.v.s. Bio je porijeklom jevrej iz Jemena. Od Dža'da ga je preuzeo El-Džehm b. Safvan. (*El-Bidaje*, IX/350).

Ibn Tejmije spominje da je El-Dža'd b. Dirhem bio iz mjesta Haran gdje je bilo mnogo Sabejaca i filozofa...Nihovo mišljenje o Allahu, s.w.t., je bilo da On ima samo pasivna i dodatna svojstva ili druga izvedena iz tih. Tako je El-Dža'd preuzeo ta mišljenja od sabejskih filozofa. (*El-Fetava*, V/21,22; *El-Milel*, II/112). Od El-Dža'da je učenje preuzeo El-Džehm b. Safvan. To je mišljenje bilo izloženo miješanju i raspravama sa sektom Es-Semenijje. (*El-Ferqu bejne-l-fraq*: str. 270; *Lisanu-l-'arab*: XIII/220).

Bilježi imam Ahmed da je El-Džehm vodio raspravu sa Es-Semenijjama u dokazivanju postojanosti Allaha, s.w.t. Tom prilikom je El-Džehm usporedio Allaha, s.w.t., sa dušom koja ne vidi, ne osjeća niti čuje. (*Er-Redu 'ale-l-džehmijje ve-z-zenadiqa*: str. 27,28; *El-Kitabu-l-muhaqiq*: str. 361).

Iz onog što je prethodilo, zaključujemo da je akida mnogih zabludjelih sekti u islamu bila pod vanjskim uticajem, stranom vjeri islamu.

6.4. Sudenje šerijatskim postulatima razumom

Sljedbenici spomenutih novotarija imali su prilaz osnovama vjere tako da su u akidi sudili razumom odbacujući hadise koji se ne podudaraju njihovom mišljenju. Nekada ga ne bi mogli protumačiti u skladu sa ličnim razmišljanjima, što ih je odvelo ka odbacivanju ispravnih hadisa, tražeći mahane među prenosiocima. Eš-Šatibi spominje neke od načina na osnovu kojih novotari izvode dokaze, riječima: «Odbacivanje hadisa koji nisu u skladu s njihovim mišljenjima;

pravdaju se time da su hadisi u suprotnosti sa razumom; ne mogu se uzeti kao dokaz, pa ih je potrebno ostaviti, poput onih koji niječu kabursku patnju». Ponekad su navodili mahane prenosiocima od ashaba i tabi'ina, r.a., za koje su učenjaci hadisa složni glede ispravnosti i pouzdanosti. (*El-I'tisam*, I/309).

Abdullah b. Mes'ud, rekao je: «Da sam čuo El-E'ameša da je to kazao, ne bih mu vjerovao, da sam čuo Zejda b. Vehba ne bih mu odgovorio, da sam čuo Abdullaha b. Mes'uda ne bih prihvatio, da sam čuo Poslanika, s.a.v.s, to bi odbio, a da sam čuo Allaha s.w.t., da kaže ovo, rekao bih Mu: «Nisi nam zbog ovoga zavjet uzeo». (*Tarihu Bagdad*, XII/172; *El-Milel*, I/57,58 *Te'vilu muhtelifi-l-hadis*: str. 26-29).

Poznato je da razum nije isti kod svakoga. Ono što neko zna, drugi možda ne poznaje. Nečiji razum može da shvati određene klauzule, nečiji ne može. Tako ne znamo na osnovu čijeg razuma donositi sud i čiji će razum biti osnova kojom će se mjeriti šerijatske činjenice. Kakva je onda korist od objave, ukoliko je razum u stanju sam po sebi doći do spoznaje šta Allahu priliči, a šta ne? Oni smatraju da objava dolazi nakon razuma i da treba da ga slijedi, jer zahtijeva da se nešto od njega odbije ili se protumači drugačije od vanjskog značenja.

7. ISLAMSKI UMMET I NOVOTARI

Što se tiče prvog perioda do 37.h.godine, to vrijeme je bilo čisto od novotarija; zbog toga se smatra zlatnim dobom jedinstva islamskog *ummeta*, jer su bili na jednoj akidi, bez izuzetaka i prestupnika. Taj period je ispravan urnek na koji se ugledaju muslimani u svakom potonjem vremenu.

Ujedno predstavlja i glavnu osnovu na kojoj Ehlu-s-Sunnet temelji mišljenja i spoznaje o islamu. Ono što je razumjela ta generacija i pojasnila, Ehlu-s-Sunnet je uzeo i naglašavao. Njih je Allah, s.w.t., izabrao da budu u društvu Muhammeda, s.a.v.s., kako bi pomogli vjeru i uzdigli Njegovu riječ i dostavili je ostalim stvorenjima.

U drugom periodu (37-100.h.god) su se već pojavile novotarske skupine: haridžije, ši'ije i kaderije. Nakon pojave haridžija i posezanja oružja radi potpomaganja ličnog mišljenja, Alija, r.a., ih je upozoravao. Poslao je Ibn Abbasa, r.a., da ih urazumi, tako da se većina vratila pravom putu. Inatdžije su ostale ustrajne na ličnim ubjeđenjima, pa je Alija, r.a., poveo bitku protiv njih i završio s njima. (*El-Bidaje*, VII/279-282). Što se tiče ši'ija, neke od njih je Alija, r.a., kaznio spaljivanjem, jer su pretjerivali u mišljenjima o njemu. (*El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 31). One koji su ga smatrali boljim od Ebu Bekra i Omera, r.a., kažnjavao je bičevanjem.

Prenosi se od njega da je kazao: „Ko me bude smatrao boljim od Ebu Bekra i Omera, kaznit ću ga kao onoga ko potvara druge“. Što se tiče kaderija, ashabi su ih se javno odrekli govoreći za njih da su međusije ovog ummeta sa kojima ne treba imati odnos kao sa muslimanima. (Uporedi: *Šerhu 'itikadi ehli-s-sunneti we-l-džema'ati*)

I murđijama su se suprotstavljali učenjaci selefa, odgovarajući na njihove sumnje spominjući šerijatske tekstove koji potvrđuju da u iman ulaze i djela.

Treći period (100-150.h.god) je jedan od najtežih perioda u kojima su se pojavljivale novotarije. Tada se pojavio govor o Allahu, s.w.t., Njegovom biću i svojstvima; kao što je nijekanje Njegovih svojstava ili uspoređivanje sa svojstvima stvorenja.

El-Dža'd b. Dirhem je ubijen od strane Halida el-Kuserija, a El-Džehm b. Safvan od Muslima b. Ahveza. Što se tiče Vasila, koji je uveo govor o "nivou između dva nivoa" njega je El-Hasan el-Basri odstranio sa svojih predavanja. Islamske halife su pružale otpor tim novotarima tako što su neke protjerivali, a neke bi tražili zbog kažnjavanja. Tako je Omer b. Abdu-l-Aziz pozvao Gejlana koji je govorio o kaderu. Vodio je sa njim diskusiju, nakon koje je Gejlan obznanio pokajanje obećavajući da se više neće vraćati pretjerivanju o kaderu.

Nakon Omerove smrti, on se povratio na govor o kaderu, pa ga je pozvao Hišam b. Abdu-l-Melik, organizujući mu sjelo na kojem su raspravljali o toj temi, a zatim ga pogubio. Mervan je organizovao sjelo na kojem je raspravu vodio El-Evzai sa čovjekom od kaderija, pa je i njega potom pogubio. El-Mehdi je kaznio bičevanjem grupu kaderija iz Medine, što ukazuje kako su se halife suprotstavljale zabludjelim novotarima.

U četvrtom periodu (150-234.h.god) možemo razlikovati dvije faze. Prva od njih se odlikovala diskusijama i raspravama između pojedinih grupa. U drugoj fazi, kada je El-Me'mun preuzeo hilafet, uočen je sukob između ehlu-s-sunneta i mu'tezilija.

Goruće pitanje bilo je o stvaranju Kur'ana, gdje je ehlu-s-sunnet to poricao, a mu'tezile potvrđivale. Nisu uspjeli nagovoriti El-Me'muna na njihovo mišljenje, niti da primora ostale da ga slijede. Tako se desio sukob između "naoružanih" mu'tezila, i "nenaoružanih" pripadnika ehlu-s-sunneta. Allah je učvrstio sunnetlije na ispravnoj akidi, tako da nisu prihvatili mu'tezilijska mišljenja. Neki od njih su uhapšeni, a neki su i ubijeni. Ta nevolja je potrajala od 218. do 234. h.god., da bi se prekinula u vrijeme El-Mutevekkila. Ipak je akida ehlu-s-sunneta izišla kao pobjednik, a mišljenje mu'tezila osta poraženo do današnjih dana.

8. EHLU-S-SUNNET I NOVOTARIJE

Es-Selef ima poseban način izlaganja akidetskih stubova kao i odgovor na novotarije. To se zaključuje iz njihovih knjiga i izjava, a taj način se ogleda u principima:

- Uzimanje Kur'ana i tačnog Sunneta za osnovu u svim stubovima akide, bez odbijanja bilo čega ili izokretanja značenja.
- Prihvatanje onoga što se prenosi od ashaba glede tumačenja vjerskih principa uopće
- Ostavljanje rasprava po pitanjima akide koje razum ne može pojmiti.
- Izbjegavanje rasprava i druženje sa novotarima, slušanje govora ili prenošenje njihovih sumnji.
- Čuvanje muslimanskog društva i njegovog jedinstva.

Što se tiče dokazivanja Kur'anom, na tome su složni svi koji se smatraju muslimanima. Sljedbenici racionalnih mišljenja izokreću značenje mnogih ajeta koji govore o svojstvima Allaha, s.w.t., od njihovog pravog značenja. Ehlu-s-Sunnet tumači te ajete u njihovom pravom i vanjskom značenju bez izokretanja smisla i poruka.

Kaže mu'tezilijski šejh, El-Kadi Abdu-l-Džebbar: «Ukoliko se u Kur'anu nalazi ajet čije vanjsko značenje upućuje na poređenje Allahovih svojstava sa svojstvima stvorenja, obavezno je ajete protumačiti na način koji odgovara racionalnom dokazu...(*El-Muhit bi-t-teklif*, str. 200).

Što se tiče dokazivanja Sunnetom, tu su se razišli ehlu-s-sunnet i sljedbenici racionalnih mišljenja. Ehlu-s-sunnet uzima za dokaz predaje izvornih lanaca prenosilaca. Pojasnit ćemo taj menhedž navođenjem izjava selefa:

1. Od Imama Ahmeda b. Hanbela se prenosi da je rekao o hadisima koji govore o Allahovim svojstvima: «Vjerujemo u njih i ne odbijamo ništa od toga ako je preneseno ispravnim lancima prenosilaca». (El-Lalikai, br. 777.)

Dodao je o hadisima koji govore o viđenju Allaha, s.w.t., na Sudnjem danu: «To su ispravni hadisi u koje mi vjerujemo i potvrđujemo ih.

Sve što se od Poslanika, s.a.v.s., prenosi pouzdanim lancima prenosilaca mi u to vjerujemo i potvrđujemo». (*Šerhu 'itikadi ehli-s-sunneti we-l-džema'ati*, br. 889)

2. Kaže Ibn 'Uzejne o tim hadisima: «To je istina i mi je prenosimo od onih koje smo čuli, u koje imamo povjerenja i s kojima smo zadovoljni». (El-Lalikai br. 877; Ahmed b. Hanbel, *Es-Sunne*, br. 40.)

Racionalisti su, u suprotnosti sa ovim menhedžom, kada se tiče dokazivanja sunnetom i hadisom. Odbacuju hadise, pa makar bili i vjerodostojni ukoliko nisu mutevatir; uzimaju ono što se slaže sa njihovim shvatanjem.

Kaže El-Kadi, prilikom govora o hadisima svrstavajući ih u dvije grupe po pitanju prihvatanja i odbijanja: A ono za šta se ne zna da li je istina ili ne, to uzimamo kao *ahad* hadise po kojima je dozvoljeno raditi, ali mimo pitanja vezanih za akidu. Ukoliko se slaže sa racionalnim dokazom smatramo njegovu obaveznost radi racionalnog dokaza. Ukoliko nije u skladu sa njim, obaveza ga je odbiti sa zaključkom da to nisu Poslanikove riječi. Ukoliko se utvrdi da su to njegove riječi, onda je to navodio kao priču od drugih. Sve je to tako, ukoliko se hadis ne može drukčije protumačiti. Ako je moguće, onda je obavezno da se tumači na odgovarajući način». (*Šerhu-l-usuli-l-hamse*, str. 768, 769.)

To je mu'teziljski pravac i zbog toga se selef suprotstavlja tom pogrešnom usmjerenju potvrđujući nužnost slijeđenja vjerodostojnog sunneta, dajući mu prednost nad razumskim shvatanjima. Glede govora ashaba, r.a., i davanja prednosti njemu nad govorom kasnijih generacija, ne treba imati drugi izbor, jer su bili direktni svjedoci objave od Allaha, s.w.t. Oni su živjeli dok je ona spuštana, čistih duša od zabludjelih novotarija, a uz sve to bili su dobri poznavaoi jezika i značenja šerijatskih tekstova.

Što se tiče izbjegavanja dubokog zalaženja u pitanja akide, to je radi shvatanja da je ljudski razum nemoćan samostalno shvatiti gajb tajne. Njegov zadatak podrazumijeva shvatanje, slijeđenje i vjerovanje u ono što je došlo putem objave, a ne pobijanje ičega. Objava je došla da bude mjerilo za različite ljudske umove. Učenjaci selefa preziru rasprave sa novotarima i druženje s njima i prenošenje njihovih sumnji i izlaganje među muslimanima. Sve iz straha od slabosti prenosioca i nemogućnosti da na njih odgovori i ukaže na slabost; ili da bude iskušan slušaoc ili čitalac. U tome je zaštita muslimanskih srca, razuma i misli, uz dodatak da to predstavlja poniženje novotaru i smanjuje krug njegovog djelovanja.

Kao dodatak, navest ćemo izjave selefa koje pojašnjavaju usmjerenje menhedža po tom pitanju.

- El-Bagdadi prenosi od Sufjana es-Sevrija da je rekao: «Ko čuje novotariju neka je ne prenosi dalje, da ne bi ušla u njihova srca». (*Šerhu-s-sunne li-l-Begavi*, I/227).
- Ibn Batta prenosi od Ejjuba da je rekao: «Nećeš im odvratiti ničim jače do šutnjom». (*El-Ibane*, II/365, *Ibid.*, 366)
- Prenosi se od Abdullaha b. es-Serija riječi: «Nije običaj da uzvraćamo novotarima nego je običaj da ne diskutujemo sa njima». (*El-Ibane*, I/44; *Kitabu-š-Šeri'a*, str. 54-75).
- Od Hanbela b. Hanbela se prenosi: «Čovjek je napisao pismo Ebu Abdullahu, tražeći dozvolu da napiše knjigu kao odgovor na izjave novotara i da prisustvuje raspravama s njima kako bi odgovorio na njihove sumnje. Odgovorio mu je: «Od onoga što smo čuli od učenjaka koje smo doživjeli, jeste da su prezirali razgovor i druženje sa novotarima.

Vraćali bi postulate vjere na tekstove u Allahovoj knjizi i Sunnetu Poslanika, s.a.v.s. Nije se težilo raspravi i druženju sa novotarima kako bi im uzvraćali, jer bi mogli da te zavedu dok oni ostaju pri svome. Zbog toga je sigurnost u ostavljanju druženja sa njima i raspravljanja o njihovim novotarijama...»

9. HARIDŽIJE

Haridžije su se pojavile u vrijeme vladavine Alije, r.a., 37. h. god. Odbili su prihvatiti arbitražu, iako su primorali Aliju, r.a., na to nakon što je Muavijina vojska podigla mushafe. Nakon što im je Alija, r.a., pojasnio situaciju, odgovoriše mu da je to od njih bilo nevjerstvo i da su se zbog toga Allahu, s.w.t., pokajali. Tražili su i od njega da se pokaje, nakon čega bi mu dali prisegu. (*Tarihu-t-Taberi V/ 57, 66, 72*) Tako su zbog lošeg shvatanja ovog pitanja optužili Aliju, r.a., da je postavio ljude kao sudije u Allahovoj vjeri. Jedan od haridžija je rekao Aliji, r.a.: «Tako mi Allaha, o Alija, ukoliko ne ostaviš arbitražu ljudi Allahovoj knjizi, borit ćemo se protiv tebe, tražeći time Allahovo lice i Njegovo zadovoljstvo». (*Ibid.*, V/72).

Njihova sumnja je bila radi neispravnog shvatanja riječi Uzvišenog: ***A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nevjernici*** (*Kur'an*, Sura El-Maide, ajet: 44)

i riječi: ***...Onda se borite protiv skupine koja je učinila nasilje sve dok se Allahovim propisima ne prikloni*** (*Ibid.*, Sura El-Hudžurat, ajet: 9).

Oni kažu: da je Allah, s.w.t., naredio borbu protiv skupine koja je učinila nasilje, a Alija, r.a., je tu borbu ostavio kada je pristao na arbitražu. Na taj način je ostavio Allahov propis, pa je radi toga postao nevjernik sukladno ajetu:

A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nevjernici. Alija, r.a., je pokušao da im objasni njihove sumnje, govoreći im da je on sudio po Allahovoj Knjizi. Naredio je dvojici sudija u sporu da oživljavaju ono što oživljava Kur'an, a da zapostavljaju ono što je zapostavio Kur'an.

On je zbirka napisa smještenih između dvije korice i on sam po sebi ne govori, nego ljudi govore njime. (*Tarihu-t-Taberi V/ 64-66*). Nisu prihvatili pojašnjenja, nego su ustrajali u zabludi, dok njihov problem nije riješen borbom. Od tada Haridžije smatraju svakog počinioca velikog grijeha nevjernikom, čiji su život i imetak dozvoljeni. (*El-Mekalaat V/186; El-Milel, I/114; El-Fetava III/279*)

Haridžije, prema Fazlur Rahmanu, predstavljaju najraniju islamsku sektu koju odlikuju: netolerantnost, fanatizam i ekskluzivnost. Izražene u formi politike, uzdignuta je na vjersku razinu, a realizacija političkih promjena ostvaruje se metodama nasilja.

Ime haridžija nema doktrinarnih implikacija hereze; označava „pobunjenika ili revolucionarnog aktivistu“. Izuzev fanatizma i očajničkih metoda, haridžije su bili izuzetno pobožni i puritanski religiozni ljudi. Povod za podjelu i otcjepljenje haridžija, bila je arbitraža koju je prihvatio Alija, iako je ostvario pobjedu nad Muavijom u bici kod Siffina. Alijini sljedbenici osudili su ga zbog prihvatanja ljudske arbitraže, iako je bio u pravu.

Borbeni poklič haridžija glasio je: „Samo je Bog sudija i arbitar“. Od tada su se ovi idealisti i fanatični pobunjenici borili i protiv Alije, nakon što ga je jedan od njihovih pristalica ubio iz zasjede, i protiv Emevija. Nakon što su ih Alija i emevijske vojskovođe, više puta porazili u krvavim bitkama u Iraku i zapadnoj Perziji, nastavili su gerilsko ratovanje i protiv Abbasija.

Haridžije su, uglavnom bili nomadi i polunomadi sa Arapskog poluotoka i granica Iraka, ali njihov idealizam, koji su naučavali zastupajući apsolutnu jednakost, privukao je znatan broj perzijskih mevalija. Njihov duh izražava apsolutnu jednakost i odgovornost pred Božijom naredbom, a iz tog duha proistekli su osnovni principi. U kategoričkom zahtjevu da se „naređuje dobro i zabranjuje zlo“, napadali su vladajuće Emevije i umjerenu većinu Zajednice, koju su optužili kao „usjedjele“ konformiste. Suprotno haridžijskom zahtjevu, vođe većinskog dijela Zajednice, naglašavali su potrebu da se princip „el vela vel bera“ primjenjuje radije na moralnom, nego na pravnom planu, tj. putem odgajanja, a ne građanskog rata. Sunnijsko vjersko vodstvo, uplašeno haridžijskim pokoljima, sve se više bližilo konformizmu, a taj proces ubrzan je usponom „ulemanske“ klase.

Od 3./9. vijeka pa dalje, praksa umjerenosti i univerzalnosti duha, koju je kreirala ortodoksija, izmjenila se u teorijski i doktrinarni princip sukladno kojem, „vladaru se mora biti pokoran čak i ako je nepravedan“, jer i takav je bolji, nego bezvlašće... Pod zaštitom tog principa, ulema je vršila stabilizirajuću funkciju u političkom haosu, naročito poslije raspada abbasijskog hilafeta, kada su sultani, poštujući sufije, ili ih se bojeći, izvana štovali šerijatski zakon, što je sprječavalo njihove ekscese i održalo im vlast u granicama humanosti.

Haridžijsku tezu da je čovjek slobodan i odgovoran djelatnik, naslijedile su mu'tezile. Haridžije su odbacile ortodoksno gledište da položaj halife mora biti ograničen na nekog od članova plemena Kurejš. Smatrali su da svaki musliman čiji je karakter besprijekoran, može biti izabran na taj položaj, čak i ako je „crni rob“. Taj stav bio je u suprotnosti s ortodoksnim stavom s jedne strane, a i fundamentalan sa ši'itskom legitimističkom doktrinom, koja je smatrala da se imamet mora ograničiti, posredstvom Alije, na Poslanikove nasljednike.

Haridžijske snage su preživjele u malim zajednicama u Omanu, Zanzibaru, u istočnoj i sjevernoj Africi.

Sve te zajednice pripadaju umjerenoj sekti 'ibadija, koji ne ekskomuniciraju glavni dio muslimana i ne pribjegavaju političkim ubistvima, radi postizanja ciljeva.

U posljednje vrijeme, razvili su književnu aktivnost, objavivši klasična doktrinarna djela i izrazivši svoja gledišta. Na to su bili potaknuti zanimanjem zapadnih akademskih krugova kao i liberalnijim i univerzalnijim pogledima proisteklim iz muslimanskog modernizma..

Dosadašnja analiza ukazuje da bi pogrešno bilo primjeniti riječ „sekta“ na haridžije. Oni su upotrebom oružja protiv zajednice sami sebe ekskomunicirali iz šire Zajednice.

U njihovoj doktrini nema ničega što bi nužno dovelo do samoekskomunikacije.

Nešto od njihovog radikalnog duha ponovo je oživjelo u nekoliko relativno novih pokreta, inspirisanih radikalnim idealizmom, poput vehabita u 12./18. vijeku. U umjerenijem duhu i u novije vrijeme, to su Muslimanska braća na arapskom Srednjem istoku. Dotično svjedoči da demarkacione linije između „vanjskog“ Zajednice i „unutarnjeg“, nisu oštre i jasne.

(Uporedi: Rahman, *Islam*, 2005. str. 307-328).

10. EŠ'ARIZAM

Eš'arizam je naziv filozofsko-religijske škole mišljenja u islamu koja se razvila tokom IV i V/X i XI stoljeća. Taj pokret bio je “pokušaj da se očisti islam od svih neislamskih elemenata i pokušaj da se uskladi religijska svijest s religijskim mišljenjem islama“. To je dovelo do utemeljenja ortodoksne islamske teologije kao suprotnosti racionalističkom Kelamu mu'tezila; nasuprot ekstremnom ortodoksnom sloju;

koristio je dijalektički metod za odbranu autoriteta Božanske objave, onakve kakva je primijenjena na teološke predmete... Temeljna načela islama bave se neosjetilnim stvarnostima i kao takva moraju biti prvo prihvaćena na osnovi autoriteta objave. U nastojanju da opravdaju sve razumom, mu'tezile su uništile personalnost Boga i reducirali ga na голу neodredivu univerzalnost ili na apstraktno jedinstvo. ..Ortodoksi su oštro reagovali protiv mu'tezilitskog racionalizma i počeli su mu'tezile smatrati jereticima.

Ekstremni racionalistički stav poznih mu'tezilita doveo je do snažne reakcije ortodoksa. Al-Ma'mun je pokušao da osnaži mu'tezilizam i da podanicima nametne mihnu iz oblasti mu'tezilitskih doktrina, posebno glede stvorenosti Kur'ana. Ortodoksni muslimani, strogo su se držali Predanja i doslovne interpretacije Kur'ana i Sunneta, te odbijali inovacije u Šerijatu. Svaka teološka diskusija smatrana je inovacijom i bila je uzrokom njihova nezadovoljstva. Reakcija protiv racionalističkog Kelama išla je do takvih pretjerivanja da su antropomorfistički pasusi Kur'ana bili interpretirani doslovno.

Malik b. Enes rekao je: „Božije učvršćenje na Njegovu Tronu poznato je, ali kako, to se ne zna; vjerovanje u to je obavezno, a postavljanje pitanja o tome je inovacija“.

(Eš-Šehristani, *El Milel we Nihal*, str. 50).

Islam kao univerzalna religija i živa snaga, prilagodio se novim mišljenjima i okolnostima. Među ortodoksnim muslimanima postepeno je ojačala struja koja je naglasila nužnost postavljanja islama na solidnu osnovu, iznoseći razloge za tradicionalna vjerovanja i braneći ista, čisteći tako vjerovanje od natruha koje su se u njega uvukle.

Oni su utemeljili ortodoksnu teologiju islama korištenjem Kelama, ili filozofskog metoda u suočavanju s dijalektičkim rezoniranjem mu'tezila.

Teolozi koji su koristili Kelam za odbranu vjerovanja bili su poznati kao Mutekellimun. Iako su ti mislioci koristili filozofski metod u diskusijama, osnovne materijale uzimali su iz objave. Razvili su učenje suprotno mutezilitskome, kako bi im se suprotstavili na njihovom području.

U početku se novi ortodokсни teološki pokret razvijao privatno i tajno; otvoreno se nije smio pojaviti zbog straha od javne kritike...Postepeno je pokret postajao jači i počeo je otvorenim propovijedanjem u većini islamskih zemalja. Predvodnici su bili u Mesopotamiji al-Aš'ari; u Egiptu at-Tahavi; u Semerkandu al-Maturidi. Al-Aš'ari je postao najpopularniji i pred njim je mu'tezilijski sistem pao, a on je postao poznat kao utemeljivač ortodokсне filozofijske teologije; škola koju je ustanovio dobila je poslije njega naziv aš'arizam.

(*Ibid.*, str.239-241)

11.ŠI'IZAM¹

Ši'ije, koji su bili pristalice Alije, r.a., u početku su bili umjereni. Čak su i neki ashabi, r.a., davali prednost Aliji nad Osmanom, r.a., u hilafetu. Nisu izražavali ružne stavove o pređašnjim halifama, radi razloga ili klevete. Kaže Ibn Tejmijje: «Prenosi se od Alije, r.a., da je rekao: «Najbolji ljudi ovog ummeta, nakon Poslanika, s.a.v.s., su Ebu Bekr i Omer, r.a.» Među prvotnim ši'ijama, u tome nema spora. Razilaženje je nastalo kada su u pitanju bili Alija i Osman, r.a. Tako se oformila stranka koja je podržavala jednog i stranka koja je podržavala drugog. Što se tiče Ebu Bekra i Omera, r.a., cjelokupni ummet je imao o njima isto mišljenje, pa i haridžije.» (*En-Nubuvat*, str.132) Kaže El-Bagdadi: «Es-Sebeijje su sljedbenici Abdullaha b. Sebe', koji je pretjerao u stavovima prema Aliji, r.a., govoreći za njega da je poslanik, da bi na kraju rekao za sebe da je bog».

² U arapskom jeziku ova riječ označava pomoćnike i pomagače. Ovim imenom se označavala pristalica Alije, r.a. Njemu su davali prednost nad Osmanom, r.a., da bi poslije izrasla u sektu s posebnom akidom i menhedžom. Pogledaj: *El-Mekalat* I/65; *El-Ferqu bejne-l-firaq*: str. 21, 29; *El-Milel* I/132

I kaže: «Ibn Sebe' je porijeklom jevrejin iz Hire. Javno je ispovijedao islam, a htio je da kod stanovnika Kufe zadobije ugled i vlast. Govorio im je kako je u Tevratu našao, da svaki poslanik ima onoga kome ostavlja oporuku i da je Alija, r.a., onaj kome ju je Poslanik, s.a.v.s., ostavio».

Eš-Šehristani spominje da je Ibn Sebe' prvi koji je spomenuo oporuku o Alijinom imamet. O Sebeijjama je istakao, da su oni prva sekta koja je govorila o imamima po kojima postoji javni i skriveni imam, kao i vjerovanje u povratak imama. (*El-Milel* I/174)

Nakon toga su se ši'ije podijelile po pitanju Alijinog hilafeta i imameta, kao i oporuke, što je zaostavština Ibn Sebe'. (*Ibid.*, I/146; *Meqalat el-islamijjin* I/65-89)

Potom su se zbog oprečnih mišljenja i stavova podijelili na desetine skupina. Na taj način su uveli govor o pojmovima kao što su: tevekkuf, gajbe i redž'a, a išli su dotle da su uzdizali imame na nivo božanstava. (*Usulu-l-Kafi* III/240, 271)

11.1. Pravna prizma pravca

Za ši'ije općenito kažemo da su muslimani, ali kada o njima govorimo u posebnom smislu, tada kažemo da su neki do njih muslimani, a neki nisu. Najbliža ši'itska sekta ehli-sunnetu su zejdijske, koji se pripisuju Zejd b. Aliji Ibn Abidinu (79.-122. g. h.) Oni novotarijama, kako u vjerovanju, tako i u fikhu, nisu izašli iz okvira islama.

Što se tiče ismailija, koji se pripisuju Ismailu, najstarijem sinu Džafera Sadika, glavni izvor njihovog (ne)vjerovanja jeste grčka filozofija pomješana sa židovsko-kršćanskom i vatropokloničkom ideologijom, te brojnim Aristotelovim i Pitagorinim postavkama. Ismailije poriču proživljenje, Sudnji dan, Džennet, Džehennem i vjeruju u transmigracionizam. Pored nastranog ubjedenja, kažu da je namaz iskreno okretanje srcem ka imamu, post označava čuvanje njihovih misionarskih tajni, a hadždž-poduzimanje posjete nepogrešivom imamu. Zato većina njih dopušta ono što je Allah zabranio i olahko prelaze Allahove granice.

Nusajrije—To je sekta čiji su sljedbenici veći nevjernici od židova i kršćana. Oni obožavaju Aliju b. Ebu Taliba, r.a., i vjeruju u panteizam.

Smatraju da je Alija posljednja osoba u koju se Allah utjelovio! Tvrde da je Alija bio živ i prije stvaranja nebesa i Zemlje, da je stvorio Poslanika, Muhammeda, a.s.; Poslanik, a.s., je stvorio Selmana Farisija, a Selman je stvorio pet jetima: Mikdada b. Esveda, Ebu Zerra, Osmana b. Mazuna, Abdullaha b. Revvahu i Kanbera b. Kadana, Alijinog slugu.

Svaki od navedenih, prema njima, ima određenu ulogu u svemiru:

- Mikdad je zadužen za grmljavinu, zemljotrese i ostale prirodne pojave
- Ebu Zerr za puhanje vjetrova i uzimanje ljudskih duša
- Osman se brine za bolesti i temperaturu, itd.

Oni kao i njihovi istomišljenici ismailije vjeruju u transmigracionizam.

Duruži –su također ogranak ši'ija. Smatraju da je vladar Mensur b. Aziz božanstvo. Smatraju da će svako ko ne bude njega obožavao gorjeti u Vatri. I oni vjeruju u transmigracionizam. Njihovo (ne)vjeronanje zasniva se na budističkom, židovskom, kršćanskom, starofaraonskom i grčko-filozofskom učenju, a primarni cilj istoga jeste negacija validnoga šerijata.

Smatraju da nismo dužni klanjati, postiti, niti zekjat davati i to sve po valadarevoj odredbi. Tvrde da se Allah utjelovljuje u ljude do Sudnjeg dana kojeg ne poriču. Kada je riječ o imamu na kojeg se pozivaju bio je: psihopata i iznimna ličnost, najmanje je ličio na normalnog insana. Jedno je vrijeme zabranjivao prodavanje ribe, grožđa, datula, i ubijao bi svakog prekršioca te naredbe. Zabranio je klanjanje teravijah-namaza punih 10 godina, potom je to dopustio. Godine 404. h., zabranio je ženama izlazak iz kuće i danju i noću. Zabranio je ljudima prodaju na pijaci tokom dana, a dopustio je to po noći, potom je dopustio u oba termina. Bio je netrpeljiv prema kršćanima, rušio bi crkve, pa ih ponovo gradio. Duži niz godina pored sebe je palio svijeću i danju i noću, potom je određeno vrijeme sjedio u tami. Lično je ubijao svoje najbliže, spaljivao ih u vatri, itd. Umro je 411. god.h. Sljedbenici spomenutih sekti, nevjernici su po konsenzusu ehli-sunnetskih učenjaka. (Uporedi: Ibn Tejmijje, *Medžmu'ul-fetava*, XXXV/ 82-99)

Ši'ije imamije ili rafidije i behaije u mnogo čemu liče istomišljenicima ismailijama, nusajrijama i družima...Mnogi od njih drže da je Kur'an iskrivljen i nepotpun, psuju i proklinju skoro sve ashabe, čak i meleka Džibrila, a.s., dok za Aišu, r.a. tvrde da je počinila nemoral! (Kuduzović, 2009. str. 74-75)

11.2. Vjerska prizma pravca

Historičari kažu: Ši'ije su oni koji su stali uz Aliju, r.a., koji su ga voljeli i držali da on polaže najviše prava na hilafet poslije Allahova Poslanika, a.s. Takvi su bili: Džabir b. Abdullah, Huzejfe b. Jeman, Selman El-Farisi, Ammar b. Jasir, Ebu Zerr El-Gifari i dr.

„Spor“ je završen tako što je data podrška Ebu Bekru. Sam hzr. Alija dao mu je prisegu, kao što ju je dao Omeru i Osmanu. Alija je bio član savjetodavnog vijeća koje je izabralo Ebu Bekra. U doba Omera, bio je u državnoj poroti.

Nakon hzr. Osmana, Alija je preuzeo hilafet i oko njega su prostali istinski sljedbenici. Kad je posrijedi svojatanje ši'izma, tu se suočavamo sa različitim skupinama. To su i one koje se bore protiv islama i muslimana simulirajući preobraćenje u islam, vezanje za ši'ije, itd., da bi potpalili vatru razdora među muslimanima ubacujući u ši'izam različite oblike zabluda i neistina od kojih je islam čist. Njihova zabluda ih je dovela do stava da Alija nije običan čovjek i da će se on po drugi put vratiti u život.

Neki idu čak dotle da govore o njegovoj božanskoj prirodi. Historija je svjedok da je Alija, r.a., odbacio te zablude, dok su njegova djeca nakon njegove smrti kažnjavali shodno mogućnostima one koji su ih fabrikovali ili prenosili.

Propagatori tešejjua', nisu se samo zadržali na tome, nego su počeli klevetati Ebu Bekra, Omera i Osmana, proglašavajući ih uzurpatorima hilafeta. Ekstremne ši'ije javne nastupe ne posvećuju prvoj trojici halifa. Kada bismo bili u mogućnosti ši'itske misli osloboditi tešejju'a, među muslimane bi tada povratili ljubav i slogu, a uzajamna saradnja bi zamjenula odbojnost- jer kod većine muslimana postoji velika naklonost prema Aliji, r.a., i njegovoj porodici.

Postoji više ši'itskih grupacija. Najpoznatije su ši'ije imamije dža'ferije –skupina koja je prihvatila mezheb Dža'fera Sadika. On je jedan od učitelja Ebu Hanife i drugih imama ehlsunnetskog pravca. Oni su bez ikakve sumnje potpuni muslimani.

Pročuli su se kao imamije radi svoga stava o imamet u dvanaesterice imama Ehlu-l-bejta, od Alije do Muhammeda b. Hasana, -nestalog imama, čiji izlazak i pojavu očekuju, kao što Ehlu-sunnet očekuje pojavu Mehdijs. Šejh Šeltut, izdao je fetvu o validnosti mezheba imamija. Dozvolio je da se na Azharu proučava njihov mezheb i da po njemu postupaju muslimani.

U Egiptu je postojalo udruženje za približavanje mezheba, čiji je promotor bio šejh Muhammed Kami. Članovi tog udruženja bili su šejh Mahmud Šeltut, Muhammed Medeni, Abdulmedžid Selim-svi pristalice selefizma. Neshvatljivo je da oni koji sebe danas nazivaju selefijama, vode propagandu protiv umjerenih ši'ija kao muslimana. (Ibrahim, Z. M.,2003., str.54)

11.3. Politička prizma pravca

Prema Fazlur Rahmanu, ši'ije predstavljaju jedinu važnu šizmu u islamu. Za razliku od haridžija, ši'ije su tokom stoljeća razvijali doktrinu o Božijem Pravu, koja je nespojiva sa duhom idžmaa. Političke okolnosti i neprijateljstvo između Alije i protivnika Emevija, bili su povod za otejepljenje ši'ija.

Nakon Alijinog ubistva, sljedbenici u Kufi, zahtjevali su da se hilafet vrati porodici nesretnog halife. Taj legitimistički zahtjev predstavlja početak ši'itske političke doktrine. Motivi koji su doveli do neobičnog zahtjeva nisu jasni, izuzev činjenice da su neka južna plemena u tradicionalnom neprijateljstvu prema sjevernjacima, odlučila da se bore za Hašimije, a protiv vladajućih Emevija. Drugi razlog jeste narušavanje Alijinih prava.

Taj legitimizam, bio je obilježje izvorne arapske šizme koja je bila izrazito politički pokret. Monumentalni ostaci arapskog ši'izma, imaju Zejdije u Jemenu, koje preferiraju ši'itskog imama, i u Maroku, gdje je vladar potomak iz Alijine obitelji, ali je religija sunnijski islam. Socijalni sukobi u ranom islamu, kada je buktalo nezadovoljstvo perzijskih štćenika, protiv vladajućih Emevija, dalo je novi poticaj i potpuno novi obrt socijalno-političkim aktivnostima ši'ita, u kojoj su vođe mogli biti Arapi.

Tako je El-Mukhtar b. Ubejd, koji se pobunio protiv vladajuće dinastije, mobilizirao štćenike i robove i ustoličio III Alijinog sina, Muhammeda b. El-Hanefiju, kao mehdija. Poslije njegove smrti, razvilo se vjerovanje u njegov povratak.

Ši'izam je u ranoj historiji islama, postao zaklon za razne snage socijalnog i političkog nezadovoljstva. Arapi sa juga koristili su ga kao fasadu da bi izrazili ponos i nezavisnost u odnosu na Arape sa sjevera. Među mješovitim iračkim stanovništvom ši'izam je pridobio nezadovoljne Perzijance i doprinjeo usponu, tokom abbasijskog perioda ekstremnog nacionalističkog pokreta, šu'ubija.

Prepuštanjem vodstva od Arapa ljudima nearapskog porijekla, izvorno politička motivacija, dovela je do nastanka vjerske sekte, s vlastitom dogmom, kao teološkim postulatom. Fundamentalni religijski impuls, izveden je iz nasilne i krvave smrti Husejna, r.a., kojeg su kod Kerbele 51./671. god., ubile vladine trupe; otuda potiče motiv stradanja i patnje. Taj motiv povezan s vjerovanjem u „povratak“ imama, daje ši'izmu najkarakterističniji etos. Na to su se nadovezala drevna istočnjačka vjerovanja o Božijoj svjetlosti, a kršćansko-gnostičke, neoplatonske ideje, osigurale su metafizičku podlogu dotičnom ubjeđenju.

Pod uslovima frustracije, uzrokovane stalnim političkim porazima, posebno u ranoj fazi, taj je pokret najvećim dijelom prešao u ilegalnost.

U ši'izmu, javilo se kao suštinsko načelo da se vjerovanje skriva, općenito u neprijateljskoj sredini. To skrivanje obavezna je dužnost fundamentalnoga reda. Ši'ije za Aliju tvrde da je „skrio“ čvrsto vjerovanje u Božije pravo na hilafet i pomirio se s hilafetom prethodnika.

Neposredno poslije muslimanskog osvajanja Plodnog polumjeseca i Perzije, nove pristalice iz osvojenih teritorija počeli su masovno prihvatati novu vjeru. Velikim dijelom konvertiti su zadržavali netaknutim starija gnostička i istočnjačka vjerovanja i običaje.

Ispod te površine nastavila su se održavati religiozna vjerovanja čija je konfrontacija s novom religijom izazvala snažan duhovni ferment i fluidnost vjerskih ideja. Tako su nastale tajne sekte, koje su uvele načelo ezoterizma preuzeto iz gnostičkih doktrina. Načelo ezoteričnosti podržava ideju višestrukih tumačenja Kur'ana. Ši'ije su gotovo svaku riječ protumačile kao aluziju na „Alijinu svetu porodicu“ ili potonjih imama...Nepogrješivi nosilac ezoterične mudrosti je Imam, a oko dogme njegovog autoriteta vrti se čitav sistem ši'itskog svjetonazora. Goldziher ističe da je sunnijski islam religija idžma'a, a ši'itski islam je religija autoriteta.

Dok je u klasičnom i srednjevjekovnom sunnijskom islamu funkcija halife priznata kao praktična nužnost, vjerovanje u Imama i pokornost njemu, kod ši'ita je treći stub vjere. Koncept nasljednog imama definisan je zoroastrijskim konceptom svjetlosti, mehanizmom neoplatonske teorije emanacije. Primordijalna Svjetlost, Bog, zrači i tako postaje ishodište vrhunskog čovjeka, Imama. Duodecimalne ši'ije vide u Imamu epifaniju Iskonske Svjetlosti, pripisujući Imamu božanski kvalitet bez božanske supstance. Gulatu ši'ija vjeruju da je Imam doslovno Bog i da samom Bogu nema mjesta pored Imama.

- Ši'itski dogmatici usvojili su racionalniji duh, nasljeđen od mu'tezilske škole.
- Većina ih odbacuje sunnijsku pedestinaciju i vjeruje u čovjekovu slobodu izbora
- Teorijski su ostavili otvorena vrata idžtihada, dok su sunnije ta vrata zatvorili od 4./10. vijeka.
- Kod ši'ija je dozvoljen mut'a brak
- Postoje i neznatne razlike u obrednim molitvama
- Središnje mjesto u ši'itskoj praktičnoj religiji zauzima posjećivanje turbeta, mezara imama; tako hodočašće u Kerbelu i Mešhed obavlja se skrušeno i u velikom broju
- Ši'itske mase su sujevjernije od sunnitskih masa
- Ši'itske grupe međusobno su podijeljenije glede osoba koje trebaju biti označene kao imami. Da je imamat ši'ija bio izmišljen, proizlazi iz činjenice da je mnoge od tih imama sunijski islam priznavao kao autoritete u Hadisu i pravu. Npr., sunnije su M. el-Bakira priznavale kao stručnjaka i učenjaka Medine, dok je kod ši'ita postao manifestacija Boga. Ti faktori usloveli su kreiranje vlastitih zbirki hadisa kod ši'ija.

(Fazlur Rahman, *Islam*, 2005., str. 313-328.)

11.4. Različitosti između ši'ija i sunnija

Najbitnije su sljedeće:

- Muslimani ehlu-sunnetske provenijencije vole ashabe Poslanika, a.s.; prema njima su milostivi; izražavaju im duboko poštovanje, te govore:“*...Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima...*“ (Kur'an, Sura El-Hašr, 10. ajet)
- Skupina ši'ija isna'ašerije, vrijeđa i omalovažava ashabe, smatraju ih velikim grešnicima, i kažu za njih da su se odmetnuli od islama nakon Poslanikove, a.s., smrti. Time se indirektno vrijeđa cijeli šerijat, Allah, dž.š., i umanjuju vrijednosti Njegove mudrosti.
- Poslanik, a.s., rekao je **da je čovjek na vjeri svoga prijatelja**. Pa ako su drugovi Muhammeda, a.s., bili toliko loši i zli, onda je takav bio i sam Poslanik, a.s., jer se s njima družio i sebi ih za najprisnije društvo birao.
- Takav stav prema ashabima, r.a., predstavlja vrijeđanje cjelokupnog šerijata, jer nama šerijat u cjelosti je dostavljen upravo putem njih. Ako su bili kako ih pojedine ši'ije opisuju, kako imati povjerenja u takav šerijat i njegove propise?
- Dotično uvjerenje i umanjivanje predstavlja omalovažavanje Allahove mudrosti, jer bi bilo oprečno mudrosti, da Allah najboljem stvorenju podari društvo koje je na takvom stepenu niskosti i zla.

U izvornom značenju riječ „ši'ija“(stranka, partija, pobornici, pristalice), shvatamo da ova skupina tom riječju želi naglasiti kako su oni pristalice i sljedbenici Poslanikove, a.s., porodice.

Poslanikova, a.s., porodica na čelu sa Alijom b. Ebu Talibom, r.a., nikako ne bi bila zadovoljna niti saglasna sa onim što vjeruju i ispovijedaju pripadnici ove sekte. Sljedbenici ehlu sunneta ekstremno ne pretjeruju u pogledu izražavanja ljubavi i poštovanja prema Poslanikovoj porodici, kako to čini većina ši'ita. Ponekada Poslanikovoj porodici ili njenim članovima pripisuju Božanska svojstva i attribute, ili smatraju da su pojedini članovi Poslanikove porodice, bili preči da budu počašćeni poslanstvom i objavom.

Rezime rečenoga jeste, da je naša obaveza da na najljepši način promičemo i širimo svjetlost ehlu-sunnetskog učenja, te da pojašnjavamo stvarni odnos između članova Poslanikove, a.s., porodice i ostalih ashaba. (El-'Usejmin, *Islamsko buđenje*, str.254-255).

12. KADERIJE

Govor o kaderu i vezi između ljudskih djela i Allahove volje je od postulata o kojima se govorilo i prije islama. Spominje se da su kurejšijski mušrici širk pripisivali Allahovoj volji. Allah, s.w.t., im je pojasnio da su slično tvrdili i oni prije njih: ***Oni koji Njemu druge smatraju ravnim govore: «Da je Allah htio, ne bismo se ni mi, ni preci naši, pored Allaha, nikome klanjali i ne bismo, bez njegove volje, ništa zabranjenim smatrali. Tako su isto i oni prije njih postupili...?»*** (Kur'an, Sura:En-Nahl, ajet: 35)

Kaže Ebu Hurejre, r.a.: «Kurejšijski mušrici su raspravljali sa Poslanikom, s.a.v.s., o kaderu pa je Allah objavio: ***Grješnici će sigurno stradati i u Ognju biti.*** (Ibid., Sura:El-Kamer, ajet:47) U doba Poslanika, s.a.v.s., zbila se rasprava između nekih ashaba po pitanju kadera, pa ih on čuo. Naljutio se žestoko i zabranio im da o tome raspravljaju u budućnosti.

Poslije se govor o kaderu pojavio nakon polovice I vijeka. Prvi koji je počeo da obnavlja govor o tome je M'abed el-Džuheni. M'abed je to preuzeo od kršćanina koji je bio prihvatio islam, ali se opet vratio kršćanstvu.

Jahja b. J'amer rekao je: «Prvi koji je govorio u Basri o kaderu je M'abed el-Džuheni...» (Muslim, *Sahih*, hadis 8.)

Kaže El-Evza'i: «Prvi koji je govorio o kaderu je čovjek iz Iraka po imenu Susin. (Et-Tabekat VII/264). Bio je kršćanin pa je prihvatio islam, ali se opet vratio kršćanstvu. Njegova mišljenja je prihvatio M'abed el-Džuheni a od njega je uzeo Gejlan. (El-Lalikai, broj: 1398.)

Kaže Ibn 'Awn: «Vidio sam ljude koji su govorili o Aliji i Osmanu, r.a., sve dok se nije pojavio čovjek koga su zvali Sensevejhi el-Bakkal». «On je bio prvi koji je govorio o kaderu». (Ibid., broj: 1396.)

Prvo s čim su počele govor kaderije, jeste mišljenje da je svaka stvar nova, tj. nije određena prije, niti je Allah znao za nju; nego je spozna nakon dešavanja. (En-Nevevi, tumačenje *Muslimove zbirke hadisa I/156*). Njihova novotarija u prethodnom značenju sastoji se iz dva dijela: Prvi - Nijekanje da je Allah oduvijek poznao sadašnja dešavanja. *Drugi* - Da je rob taj koji neovisno ni od koga čini svoja djela.

Kaderije koje su zastupale ovaj govor su prošle, kako tvrdi Ibn Hadžer. Prenosi se od Kurtubija: «Ovaj mezheb je nestao i ne poznajemo nikoga, od onih koji su došli poslije, da slijedi to mišljenje.» I kaže: «Kaderije danas, su na mišljenju da Allah zna za djela robova prije nego ih urade, ali se razlikuju od selefa u tome što smatraju da su djela robova određena, ali ih oni realizuju potpuno neovisno...» (Fethu-l-Bari, I/119; En-Nevevi, tumačenje *Muslimove zbirke hadisa I/154; Džami'u-l-'ulumi we-l-hikem: str.18.*)

13. MURDŽ'IJE

El-Irdža' je mišljenje da djela nisu dio imana. Kaže El-Bagdadi: «Nazvani su murdžije zbog izdvajanja djela iz imana». (*El-Ferqu bejne-l-firq: str.202.*). U početku se murdžijsko mišljenje bilo je odgovor na proglašavanje nevjernicima dvojice sudaca u arbitraži i Alije, r.a. Njihovo učenje i stavovi tada nisu bili vezani za iman, nego su presudu o onim ashabima koji su se međusobno borili, prepustili Allahu, s.w.t.

Prvi koji je govorio o *irdža'u* bio je El-Hasen b. Muhammed b. el-Hanefije, umro 99-te h. god. (*Tehzibu-t-tehziib II/320*). Kaže Ibn S'ad o njemu: «On je prvi koji je govorio o irdža'u». Jedne prilike kod njega su došli Zazan i Mejsera i kritikovali ga zbog knjige koju je napisao o *irdža'u*. Rekao je Zazanu: «O Ebu Omere, volio bih da sam umro, a da to nisam napisao». Pisao je o ostavljanju presude Allahu, s.w.t., kao i o onima koji su učestvovali u sukobima nakon hilafeta Ebu Bekra i Omera, r.a.

To potvrđuje i Ibn Hadžer: «*El-Irdža'* o kome govori El-Hasen b. Muhammed nije *El-Irdža'* koji se tiče imana, a kojeg ne podržava ehlu-s-sunnet...Prenosi Ibn ebu Omer u *Knjizi o imanu*, i kaže: «...mi vam preporučujemo bogobožnost, nakon čega je spomenuo mnoge smjernice kojima preporučuje pridržavanje za Allahovu knjigu i slijeđenje onoga što je u njoj. Zatim je na kraju dodao: «Smatramo našim prvacima Ebu Bekra i Omera, r.a., i borimo se za njih, jer se zbog njih nije borio ummet. U vezi njih nemamo nikakve sumnje, a sud o onima koji su došli poslije njih prepuštamo Allahu, s.w.t.» (*Ibid., II/320, 321*).

U nekim islamskim djelima, navodi se da su murdžije bile poznate krajem I vijeka po hidžri. U knjigama koje govore o sektama stoji da je Gejlan ed-Dimiški, koji je naslijedio govor o kaderu od M'abeda, bio murdžija. Kaže Ebu-l-Hasen el-Eš'ari: «Zerkan prenosi od Gejlana predaju: iman je izgovaranje jezikom i to je prihvatanje, a spoznaja Allaha je Allahovo djelo i to ne ulazi u iman». (*Megalatu-l-islamijine, I/1217; El-Ferqu bejne-l-firq: str.206; El-Milel, I/146*).

Eš-Šehristani spominje da je Gejlan prvi govorio o kaderu i o irdžau. (*El-Milel, I/139*). Gejlan je ubijen nakon 105-e h. god. i prvi je od koga se prenosi govor o *irdžau* u imanu. Nakon njega se pojavljuje El-Džehm b. Safvan, koji je ubijen 128-e h. god. Definisao je iman kao spoznaju, što je vjerovatno preuzeo od Gejlana. Oba su živjela početkom II vijeka, a Allah opet najbolje zna.

13.1. Pozicija murdžijskog pravca kod selefa

Pravac murdžija iz posljednjih generacija je opasan. On grijeha smatra olahkim i poziva na ljenost. Zbog toga su ispravni prethodnici mnogo upozoravali i kudili ovaj pravac, jer je obuhvatao nered i gašenje svjetlosti imana u srcima i umanjivanje vrijednosti djela u dušama. Ovaj pravac kao i pravac kaderija predstavljaju nastrane pravce.

Neki učenjaci spominju predaje o pokudi i odvratanju od njihovih uvjerenja, a od njih su:

1. „Dvije kategorije ljudi iz moga ummeta u islamu nemaju nikakvog udjela: murdžije i kaderije.” (Et-Taberani u *El-Evsatu, Medžme'uz-zevid*, 7/206)
2. „Dvije kategorije iz ovog Ummeta neće postići moje zalaganje: murdžije i kaderije.”
(*Ibid.*, 7/206)
3. „Allah je prokleo kaderije i murdžije jezikom sedamdeset vjerovjesnika.” (*Ibid.*, 7/204)
4. „Dvije kategorije iz moga Ummeta neće doći na Izvor niti će ući u Džennet: kaderije i murdžije.” (Et-Taberani, *El-Evsat*, prenosioci Sahiha)
5. „Svaki narod ima vatropoklonike, svaki narod ima kršćane i svaki narod ima židove. Medžusije mog ummeta su kaderije, kršćani haševije, a židovi murdžije.” (*Ibid.*)
6. U predaji od Enesa b. Malika se kaže: „**Kaderije i murdžije su vatropoklonici ovog ummeta. Ako obole nemojte ih obilaziti, a ako umru nemojte prisustvovati njihovom pokopu.**” Ove predaje jasno kude murdžije i kaderije, samo da su ispravne, uprkos mnoštvu njihovih puteva i velikom argumentiranju učenjaka putem njih protiv kaderija i murdžija.

Neki su ove predaje proglasili slabim zbog slabosti lanaca prenosilaca, a ako ih spomenu učine to radi raznolikosti replika u pokudi kaderija i murdžija.

Govor učenjaka se može sažeti u činjenici da sve te predaje kruže oko ocjene ispravnosti, slabosti ili dobrote. U njima se spominje da se mišljenje kaderija i murdžija ne odnosi samo na ovaj ummet, nego je to kobna osobina koja se javljala i u prethodnim narodima. Šejtan ih diktira svojim sljedbenicima u svakom narodu i svakom vremenu paralelno sa pozivima svakog vjerovjesnika.

Učenjaci iz reda ispravnih pethodnika su izvršili dužno savjetovanje kada su stali licem u lice ovoj grupaciji pojašnjavajući njihovu zabludu i opasnosti koje se kriju u njihovom pozivu.

Savjetovali su muslimane da se udaljavaju od njihovih mišljenja, a primjeri su:

Kad je imamu Ahmedu rečeno: „Ko je murdžija“, odgovorio je: „Murdžija je onaj koji kaže iman je govor.” Upitan je o onome koji kaže: „Iman je samo govor.” pa je odgovorio: „To je izmišljeni govor murdžija. Selefi nisu bili na tome, a ni oni koji se povode za njima.”

Seid b. Džubejr je spomenuo murdžije i rekao: „Oni su židovi iz reda naših pripadnika Kible, ili sabejci ovog Ummeta.” Vjerovatno zbog njihove sličnosti židovima kada su kazali: „Nas Vatra neće doticati, osim nekoliko dana”, ili je to o njima rekao zbog njihovog pouzdanja u oprost grijeha bez osvrta na važnost djela.

Fudajl b. Ijjad kaže: „Murdžije tvrde: iman je govor bez djela. Džehmije kažu: iman je spoznaja bez govora i djela. Sljedbenici Sunneta kažu: iman je spoznaja, govor i djelo.

Ko kaže: iman je govor i djelo uzeo je za nešto najsigurnije. Ko kaže: iman je govor bez djela, ušao je u rizik, jer ne zna hoće li njegovo priznanje biti primljeno ili zbog grijeha odbačeno.”

Šurejk, spominjući murdžije, kaže: „Oni su najnastraniji ljudi. Dovoljno ti je rafidijske pokvarenosti, ali murdžije lažu na Allaha.” Sufjan Es-Sevri kaže: „Murdžije su ostavile islam tanjim od prozirne odjeće.” Ibrahim En-Nehai kaže: „Irdža je novotarija. Ja se njihove smutnje pribojavam za ovaj ummet više od smutnje ezrekija.” Ez-Zuhri kaže: „U islamu nije uvedena štetnija novotarija za muslimane od irdža'a - murdžija.” El-Evzai kaže: „Jahja b. Ebu Kesir i Katade govorili su: „Nijedne zablude se više ne pribojavaju za Ummet od 'irdža'a - murdžija.” Mejmun b. Nehran upitan o govoru murdžija, kaže: „Ja sam stariji od njega.” Seid b. Džubejr rekao je Zerru El-Hemedaniju: „Zar se ne stidiš mišljenja od kojeg si ti stariji?” Ejjub Es-Sihtijani kaže: „Ja sam stariji od murdžijske vjere.” (Medžmu'ul-fetava, 7/394-395)

Zadovoljit ćemo se prethodno rečenim o ovoj grupaciji čije se zlo povećalo i koja se proširila u našem savremenom dobu zbog suglasnosti ovih ideja sa duševnim porivima mnogih ljudi koji žele da izbjegnu prakticiranje islama. U murdžijskim pravcima su našli jak oslonac i jasno opravdanje za to.

Oni sami sebe vode u grešku savršeno znajući da ovim pravcem ne idu ka vjeri koju je Allah pojasnio Svojim robovima i načinu ophođenja na kojem je bio Poslanik, s.a.v.s., i ashabi.

Svaki onaj koji ih posavjetuje negirajući njihovo zapostavljanje odgovore mu da je vjerovanje u srcu, a ne u vanjštini koja, po njima, slični pretvaranju. To je lažni šejtanov dokaz, jer da je ovaj postupak ispravan, svakom ko čini dobro, rekli bismo: „Ti se pretvaraš.“

Tako su iskvarili srca mnogih muslimana koji su pali pod uticaj ovih ideja putem kojih ljude odvede sa okupljanja na kojima se izučava znanje i sluša put dobra. Zato su se usudili koriti učenjake i obnovitelje koji pozivaju na dobra djela i pridržavanje za Allahov pravac i njegovu primjenu u riječima, djelima i uvjerenjima.

Oni tvrde da je njihov iman u vanjštini jednak sa imanom ovih učenjaka. Čak neki od njih kategorički tvrde da su bliži Allahu od onih koji ulažu maksimalan trud da bi postigli zadovoljstvo njihovog Gospodara i traže Njegov oprost.

Šire na ovu temu može se naći u knjizi Sefera El-Havaliija *Murdžijske grupacije i stav Ehli-Sunneta prema njima*, kao i govor šejhul-islama Ibn Tejmije u knjizi, *El-Iman*, u sklopu VII toma *Zbirke fetvi*.

Murdžije su zabludjela muslimanska sekta koja je poimanjem imana i ličnom definicijom izašla izvan okvira ehli-sunnetskog učenja. Ibn Kesir je naveo da su se Šafija, Ahmed i Ebu Ubejde pozivali na konsenzus učenjaka o tome da se iman sastoji od riječi i djela. (*Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/ 41-42)

Imam Šafija rekao je: „ Ahabi, tabiini i generacije nakon njih, koje smo doživjeli, govorili su da se iman sastoji od riječi, djela i nijjeta, i da njegova ispravnost zavisi od spomenutih elemenata. (Lalikai, *Šerhul-usul*, 5/ 957)

Murdžije smatraju da su oličenje imana samo riječi i potvrda srcem; iman velikog grešnika ravan je iman u vjerovjesnika i ne smatraju činjenje dobrih djela sastavnim dijelom imana. (*Et-Temhid*, 2/242; *'Avnul-Ma'bud* 12/282)

Među murdžijama postoji razilaženje o pitanju definicije imana. Džehmije, keramije i murdžietul –fukaha iman ne definišu jednolično. Džehmije smatraju da je iman puko srčano uvjerenje, keramije kažu da je to isključivo potvrda jezikom, a murdžietul-fukaha tvrde da je iman potvrda jezikom i srčano uvjerenje. Po murdžijama, iman svih ljudi je isti.

(*Medžmu'ul fetava* 7/93).

Murdžije su saglasne sa ehli-sunnetom da ispravan iman podstiče na pokornost i činjenje dobrih djela, ali se ne slažu s tvrdnjom da je činjenje dobrih djela pokazatelj ispravnog vjerovanja (*Medžmu'ul fetava* VII/36, XIII/26). Po nekim učenjacima, murdžije su se podijelile na 12 različitih frakcija. (*El-Džami'u li ahkamil- Kur'an*, IV/171); (Više u: Kuduzović, 2009; str. 80-81)

14. MU'TEZILIZAM

Prema Fazlur Rahmanu, oni čine teološku školu koja je izravno utjecala na oblikovanje „ortodoksije“. Djelimično je bila u nju integrisana, a djelimično je bila reakcija protiv nje. Sektaštvu su se primakli onoga trena kada je njihova dogma bila uzdignuta do državne vjere; tada su postali netolerantni i pribjegli su progonima. Nakon detronizacije, nastavljaju egzistirati kao teološka škola. Njihove doktrine su u pitanju slobode i efikasnosti ljudske volje, imale uticaja na ši'itsku nauku o vjerskim načelima, kao i na sunnijski islam preko Ibn Tejmije.

14.1. El Me'mun i Mu'tezile

U vrijeme El-Me'muna, pojavljuju se zindici, koji nisu vjerovali u Allaha, dž.š. Borili su se za obaranje vjere i pobijanje vjerskih istina. Zato se ukazala potreba za 'ilmul kelamom, koji se bazira na logici i filozofiji...Čim je Me'mun došao u Bagdad, oživio je i odobrio razvoj 'ilmul kelama. Tako se u tom gradu pored ehlu sunnetske, pojavila i mu'tezilijska struja koja je stavove suviše bazirala na razumu i grčkoj filozofiji.. Situacija je postala krajnje ozbiljna, kada na stranu mu'tezila staje halifa El-Me'mun, i naređuje da se sa grčkog prevede što više djela...Glavna rasprava vodila se u vezi sa pitanjem da li je Kur'an stvoren ili ne?...Kada dogovor nije uspio, halifa potpomognut mu'tezilama progoni sunnite. To je bila prva i skoro jedina poluinkvizicija u svijetu islama. Me'mun je namjesniku Bagdada Ishaku b. Ibrahimu naredio da sprovede anketu među kadijama, ulemom i mufessirima glede stvorenosti Kur'ana. Ko je podržao mišljenje mu'tezila, bio je slobodan i zadržao je položaj, a ko se suprotstavio, razriješen je dužnosti i zatvoren...Jedina korist od sukoba u ovome periodu, bila je razvoj 'ilmul kelama kao nauke i prevođenje mnogih knjiga sa grčkoga jezika. To je dalo podstrek razvoju logike i filozofije. (Spahić, 1996, str. 298)

14.2. Opća stajalište mu'tazilita

Počeci mu'tazilitskog vjerovanja javljaju se dva vijeka nakon Poslanikove hidžre u Medinu. Mu'taziliti su krajnji racionalisti. Vjerovali su da sudija svem objavljenom treba da bude teorijski um...Ibn Munabbih kaže da je naziv mu'tazila ušao u opću upotrebu nakon smrti al-Hasana al-Basrija...Riječ i'tizal znači: odstupanje ili secesiju, a mu'teziliti su ljudi koji su se u nekim vjerovanjima suprotstavili jednodušnoj suglasnosti ranih teologa ili Ljudi Pravog Puta. Vođa svima je bio Wasil b. 'Ata, rođen u Medini 80/699.,a umro je 131/748...

Pravičnošću su smatrali to što Bog nagrađuje pokorne za dobra djela, a kažnjava grešnike za nedjela. Jedinstvo je podrazumijevalo poricanje svetih atributa. Oni su prihvatili da je Bog Sveznajući, Svemoćan i Svevidljiv, ali im um nije dopuštao da prihvate te attribute kao nešto različito od esencije Božanstva...Jedinstvo i pravičnost osnovni su principi vjerovanja mu'tezila koji sebe nazivaju „ljudima Jedinstva i Pravičnosti“.

Najbitnija vjerska ubjeđenja su:

1. Pravičnost Svemogućeg Boga nužno pretpostavlja da čovjek treba da bude autor svojih djela. Na istome su potencirali kaderiti. Mu'tezile su u cjelosti prihvatile teoriju indeterminizma i postali su istinski sljedbenici kaderija...Sve mu'tezile slažu se da je čovjek tvorac vlastitih voljnih činova.
On čini neka djela (pravilno ili nepravilno ponašanje) na način mubašere, a neka (uspjeh ili neuspjeh) na način taulida...Većina mu'tezila vjeruje da postoji „sposobnost“ prije izvršenja čina, ali neke mu'tezile (npr. Muhammed b. 'Isa i abu 'Isa Warraq), poput sunnita kažu da čovjek ima sposobnost da djeluje mimo djela.
2. Pravičnost Božija obavezuje Ga da ne čini bilo što suprotno pravičnosti i pravdi. Jedinstveno je stajalište mu'tezila da samo mudrac može činiti pohvalno i dobro i da Božija mudrost stoji u skladu s onim što je pohvalno za Njegove sluge; stoga On ne može biti strog prema njima...Razum sugerira da Bog neće natovariti ni na jedno stvorenje preko njegovih mogućnosti. (Sharif, 1988., str.221)

Osnovna vjerovanja mu'tezilita su:

- Poricanje kazne ili nagrade nad mrtvacem u grobu i isljeđivanje od strane Munkira i Nekira
- Odbijanje određenja Sudnjeg dana, Je'džudža i Me'džudža i pojave Dedždžala
- Neki vjeruju u konkretnu stvarnost vage, kojom se mjere djela na Sudnjem danu; dok neki smatraju da je smisao u tome da će pravda biti zadovoljena na Sudnjem danu.
- Poriču i postojanje Kiramun Katibina...Prisustvo meleka pisara, bilo bi nužno kad Bog ne bi bio direktno upoznat sa djelima svojih stvorenja.
- Poriču fizičko postojanje Hauda i Sirata. Ne prihvataju da Džennet i Džehennem sada postoje, ali vjeruju da će nastati na Sudnjem danu.
- Negiraju Zavjet i čvrsto vjeruju da Bog nikada nije govorio ni sa jednim poslanikom, melekom ili nosiocem Arša, niti ih je uopšte pogledao.
- Za mu'tezile, djela su zajedno s provjeravanjem uključena u vjerovanje. Smatraju da će veliki grešnik boraviti vječno u Vatri
- Odbacuju keramete svetaca, jer ako bi se to prihvatilo oni bi bili pomješani s potvrđenim čudima poslanika i kreirali bi zbrku.
- Mu'tezile poriču Isru i Mi'radž

- Onaj ko obavlja namaz, zaslužuje nagradu za molitvu; u bilo kojoj formi bila, plodovi tog ibadeta ne idu drugome
- Pošto sveti Zakon nema alternacije; molitve nemaju svrhu. Niko ništa ne polučuje njima, jer ako je objekt za koji se upućuju molitve u saglasnosti sa sudbinom beskorisno ga je tražiti, a ako je objekt u sukobu sa sudbinom, nemoguće ga je zadobiti
- Općenito su shvatali da su meleki nosioci Božije poruke poslanicima, da su npr. viši od samih proroka.
- Prema njima, razum zahtijeva da imam nužno bude postavljen nad muslimanskom zajednicom
- Za njih mudžtehid ne može nikada pogriješiti u svom stavu, a to je u suprotnosti s aš'aritskim skolastičarima koji smatraju da mudžtehid kadkad griješi, a katkad pogađa cilj.
 - Mu'tezile i sunnije, međusobno se razlikuju u pet značajnih tačaka:
 1. Problem atributa
 2. Problem Lijepe vizije
 3. Problem obećanja i prijetnje
 4. Problem kreacije ljudskih djela
 5. Problem Božije volje

Ibn Hazm ističe u djelu *El-milel wen nihal*: „tkogod vjeruje u to da Kur'an nije stvoren, da se ljudska djela duguju Božanskoj odluci, da će čovjek biti usrećen vizijom Boga na Sudnjem danu, tko prihvata svete attribute pomenute u Kur'anu i Predanju i tko ne bude izvršioca teškoga grijeha smatrao nevjernikom, neće biti mu'tezila, iako se u drugim tačkama može slagati s njima“. Ovaj stav Ibn Hazma pokazuje da su mu'tezile grupa racionalista koji su prosuđivali sva islamska vjerovanja teorijskim umom i odbacivali sve što leži izvan uma. Oni su čvrsto vjerovali da um ima granice i da se ne može očekivati da obuhvati stvarnost detaljno...Neki mislioci priznavali su da intuicija ima mjesta u području razmišljanja, a kao zaključak iz toga prihvatili su objavu kao izvor spoznaje. (Ibid., str.222 i 223.)

15. MATURIDIZAM

Detaljna diskusija o bitnim načelima islama dovela je muslimanske učenjake u II i III/VIII i IX vijeku do filozofskog rezoniranja o prirodi i atributima Boga, te Njegovu odnosu prema čovjeku i univerzumu. Kao rezultat, nastala je nova znanost muslimanske skolastike nazvana 'ilmu-l-kelam...Njihov pokret počeo je prihvatanjem racionalnog stava u odnosu na neka teološka pitanja, ali kada su postigli veliku moć, zauzeli su agresivni stav prema oponentima.

Ortodoksni muslimani suprotstavljali su se mu'tazilitskom pokretu od samog početka i pokušali da odbace njihove doktrine tradicionalnim metodom. Dio ortodoksa pribjegavao je i nasilnim metodama.

Oprečne ideje i suprotna stanovišta kreirali su kaos i konfuziju u mišljenju i uzdrмали temelj starih ideja i tradicionalnih muslimanskih vjerovanja. Duboko se osjećala potreba rješenja krize, te prihvatanje srednjeg puta i tolerantnog stava. al-Aš'ari, al-Maturidi i at-Tahavi su se trudili da usklade oprečne ideje i postave teološke probleme vremena, prihvatajući sistem koji bi zadovoljio razum i prilagodio ga općim načelima Kur'ana i Sunneta. Oni su duboko i trajno utjecali na potonji razvitak muslimanske filozofije i teologije i bili su smatrani očevima triju škola mišljenja. (Sharif., 1988., str. 275)

Razlika između stava al-Maturidija i al-Aš'arija može biti predočena slijedećim:

Ako se al-Aš'arijev pokušaj tokom posljednjeg perioda sastojao u tome da zauzme srednji put između racionalizma i tradicionalizma, al-Maturidi je odabrao sredinu između aš'arizma i mu'tazilizma...Kako su obrazovani muslimani danas pod snažnim utjecajem al-Maturidijeva sistema, može se lako pokazati činjenicom da je an-Nasafijev *'Aqaid*, koji daje suštinu Maturidijevom *Kitabut-Tevhidu*, smatran autoritetom i propisan kao teološki priručnik u mnogim obrazovnim institucijama islamskog svijeta.

Komparativna studija argumenata kod Maturidija, kao i učenjaka eš'aritskoga pravca, poput al-Džuvejnija i al-Bagdadija, da bi dokazali ne-vječnost svijeta, egzistenciju Boga, Njegovo jedinstvo i attribute, vrijednost ljudskog razuma, nužnost Božanske objave i poslanstva Muhammedova, pokazat će koliko je značajan bio njegov uticaj na kasnije ortodoksne dijalektičare i koji je dao trajan doprinos razvoju ortodoksnog kelama. Šejh Muhammed 'Abduhu, u nastojanju da rekonstruira islamsku teologiju, čvrsto je slijedio al-Maturidija, što je očito iz djela *Risala at-Tavhid*, kao i iz bilješki o knjizi *Šerh aqaid al-adudijja*. (*Ibid.*, str. 275-289)

16. TAHAVIZAM

At-Tahavi, kao i al-Maturidi, bio je u jurisprudenciji i teologiji sljedbenik imama abu Hanife. Napisao je raspravu iz akide pod nazivom *Tahavijska akida*...Značaj njegova vjerovanja leži u činjenici da ono osnažuje stanovišta imama abu Hanife...Njegov jedini cilj bio je da dadne sažetak stanovišta imama i da indirektno pokaže da su bila u skladu s tradicionalnim pogledima ortodoksne škole. al-Maturidi je bio izraziti dijalektričar i glavni napor mu je bio usmjeren da izvede filozofsku osnovu za stanovišta vođe i da potkrijepi ta stanovišta skolastičkim zaključivanjem i da ih tako približi stanovištima racionalista.

At-Tahavi nije davao prednost racionalnoj diskusiji ili spekulativnom mišljenju o člancima vjerovanja; preferirao je da vjeruje u njih i da ih prihvati bez pitanja...Njegov sistem može se nazvati dogmatskim, a sistem maturidija kritičkim...Iako obojica pripadaju istoj školi i vjerno podržavaju doktrine svoga učitelja, jedan od drugog razlikuju se temperamentom, stavovima i smjerovima misli.

Imam abu Hanifa usmjerio je pokret protiv haridžija, kaderija, mu'tezila, ši'ija, džebrija, ekstremnih murdžija i hašvija...Bio je prvi teolog među fekihima koji je prihvatio principe i metod rezoniranja i primjenio ih na kritička istraživanja članaka vjere i propisa Šerijata...Taj racionalni duh i filozofijski pristup, potpunije je došao do izražaja kod al-Maturidija, nego kod at-Tahavija. (Ibid., str. 262 i 263)

Tahavizam ne znači novu školu mišljenja u islamskoj teologiji. To je druga verzija teološkog sistema imama abu Hanife...Znameniti učenici imama abu Hanife i njegovi sljedbenici uglavnom su se angažirali u bliskom studiju problema praktičkog života i općenito su zauzimali funkcije sudija i pravnih savjetnika tokom vladavine Abbasida, pa i kasnije...Njihovo vrijeme, energija i genij bili su posvećeni pravnim studijama, a teološka spekulacija ostavljena je drugima...Tokom vladavine al-Mamuna i njegovih nasljednika, hanafi sudije su otvoreno podržale mu'tazilitsko stanovište o nekim oprečnim pitanjima i saradivali s upravljačima o potiskivanju stanovništva ekstremne ortodoksije.

At-Tahavijev doprinos leži u činjenici da je dosljedno prezentirao sumarna stanovištva imama abu Hanife, prvog utemeljivača teološke škole ahl-as-sunna-pregled za koji se on morao osloniti, pored djela docnijih, na druge pouzdane izvore koji su već priznati od velikog broja ortodoksa. (Ibid., str.273-274)

17. ZAHIRIZAM

Rastom abbasidskog hilafeta i prenosom političke moći i religijskog vođstva u Irak, gdje je narod bio manje prijemčiv za Poslanikove izjave i gdje su aspekti života-poljoprivredni problemi, npr. bili raznovrsniji i komplikovaniji radi miješanja sukcesivnih civilizacija od pradavnih vremena, pojavila se nova škola mnijenja. Sljedbenici mnijenja, nisu zanemarivali Predanje; oni su ga smatrali nužnom dopunom Predanja s dodacima izvedenim iz starijih kodova i preovlađavajućih običaja ili oblikovanih priznavanjem s obzirom na stvarnu situaciju u novim okolnostima.

Istovremeno, javlja se ezoterički pokret među ši'itima, najopćenijeg naziva batinijje. Formiranje sekte pripisuje se Maimunu, čije porijeklo nije dovoljno poznato.

Batinizam je dobio ime po vjerovanju predaka da svaki zahir ima i batin, posebno u vezi s objavom. Ovaj pokret prihvatio je neke aspekte grčke filozofije, npr. emanacionizam, a sljedbenici su smatrani od strane sunnitskih autora jereticima i ljudima izvan područja vjerovanja.

II/VIII stoljeće bilo je svjedokom teške atmosfere ezoterizma, protežući se na izvjesne osnove islama- poput Božije esencije, razumijevanja Kur'ana i stava prema halifatu. Postojao je trend podržavanja mnijenja kao valjana izvora jurisprudencije na istoj razini s Kur'anom i izjavama Vjerovjesnika. Postojala je i mu'tezilitska škola, koja je razum smatrala odlučnijim faktorom nego objavu u svim pitanjima religije.

Ovi pokreti su izabrali Irak kao glavno bojno polje, pa se javlja i druga škola, suprotna spomenutima, ali ekstremna kao i one. Inzistirala je na verbalnom razumijevanju Kur'ana i na izjavama Poslanika, a.s., kao jedinoj vodećoj liniji prema njihovim stvarnim značenjima zaodjenutim u riječi Boga i Njegova Poslanika. Školu je osnovao pravnik Davud b. 'Ali. Dobila je naziv Doslovna škola, radi privrženosti sljedbenika doslovnom tekstu, a ne interpretaciji objave. (Ibid., str. 290-291)

Izvjesno vrijeme zahirizam je predstavljao na Istoku pravnu školu, ali u muslimanskoj Španiji nije nikada prešao granice proganjane filozofije...Razlog je nekompromisni stav koji je zauzimao u pitanjima vjerovanja, bogoštovlja i pravnih transakcija, kao i zbog gruba jezika kojim je govorio o neistomišljenicima.

Zahiriti na istoku i hanbaliti, uvijek su preferirali slijeđenje Dawuda b. 'Alija, premda se od njega malo fiqha prenosi...Na andaluzijskom tlu zahirizam je imao podršku i bio prihvaćen tu i tamo od pojedinaca. Ibn 'Abd al-Barr, poznati tradicionalist i biograf, dao je pokretu određenu podršku.

Al-Humaidi, slavni historičar i biograf; deklarirao se kao zahirit. Kada je proganjanje sljedbenika zahiritske škole dostiglo vrhunac u muslimanskoj Španiji, napustio je otadžbinu i otišao na Istok, nastanivši se u Bagdadu, gdje je umro 40 god. kasnije...Unatoč proganjanjima, zahirizam je imao veliki broj sljedbenika u određenom periodu, kao što je bio slučaj s većinom ostalih pokreta...

Početakom VI/XII vijeka zahirizam je postao problem na muslimanskom Zapadu, u Španiji i sjevernoj Africi. Mase su prisno podržavale zahiritske ideje, sam pravac bio je na udaru. Ibn Tufejl, racionalistički mislilac to pojašnjava riječima: Nekoliko prosvijećenih pojedinaca živjelo je usred mnoštva obična svijeta, koji nije htio niti je bio sposoban da razmišlja o sebi... (Ibid., str. 301-302)

18. IHWAN AS-SAFA

Ime Ihwan as-Safa, dobila je grupa *libres penseurs*, koji su njegovali nauku i filozofiju radi formiranja vrste etičko-duhovne zajednice u kojoj će elite heterogene muslimanske imperije moći naći utočište od borbe koja je bjesnila među vjerskim zajednicama, nacionalnim društvima i muslimanskim sektama...Ihwan as-Safa su bili tajna grupa, a regrutovali su se ličnim i povjerljivim kontaktima. Izaslanicima je bio povjeren rad sa mladima, dok su stariji članovi bili kruti i nesposobni za bilo kakvu akciju. Grupa je imala četiri razreda, u koje su članovi bili raspoređeni prema starosti.

- od 15-30 godina// od 30-40 godina// od 40-50 godina// preko 50 godina

Ihwan as-Safa bili su muslimani, ali su imali posebnu interpretaciju religije, osobito islama. Ši'itski ton koji je bio izrazito vidljiv u misionarskom radu teatralan je; to im je pomagalo da se vješto poigravaju emocijama masa. Strogo povijesno, Ihwan as-Safa nisu pripadali nijednoj sekti. Oni su uz pomoć islama i grčke filozofije težili da izvedu duhovnu doktrinu koja bi imala mjesto među historijskim religijama; koja bi svakoga zadovoljila, a nikoga vrijeđala. Iz *Rasprava*, da se zaključiti da nisu imali politički program; ali su neki članovi bili zaokupljeni političkom akcijom, kako bi preuzeli uzde vlasti u svoje ruke.

Ihwan as-Safa, tvrdili su da je njihov jedini cilj da podrže vjeru i postignu sreću na drugome svijetu. U međuvremenu, pokušali su da steknu znanje i da se osposobe u teorijskim naukama. Željeli su da izgrade duhovni grad Utopiju, grad koji nije na zemlji, ni na moru, niti u zraku... Ihwan as-Safa ukazali su na dolazak Države pravednih, ali su pod tim mislili na „vrijeme kada će pripadnici njihove skupine predstavljati većinu nacije“. (Ibid., str. 304-306)

Arapska riječ za religiju jeste din, tj. običaj ili pokornost priznatom vođi...Pod Zakonom podrazumijevaju ono što danas obuhvatamo pojmom religija: grupama i pojedincima; potiču od mudraca koji, ovisno o porijeklu donose zakone podobne vlastitom narodu.

Na osnovu toga, Ihwan as-Safa, izjavljuju da sve metafizičke teme u svetim knjigama, poput: Stvaranja, Adama, Satane, Drveta Znanja, Uskrsnuća, Sudnjeg Dana, Pakla i Raja treba shvatiti kao simbole i alegorije...Nisu bili zadovoljni ni s jednom postojećom religijom; ipak su inzistirali na tome da svako izabere jednu. Imati krnju ili pogrešnu religiju, bolje je nego biti nevjernikom, jer element istine postoji u svakoj religiji... Oni su islam shvatili kao religiju *par excellence*; to je najbolja i najsavršenija religija. S obzirom da je Kur'an posljednji u nizu takvih djela, učvrstio je u čovjeku ono što je slično njegovim sadržajima, a odbacio je sve što je suprotno odredbama. U Muhammedu, a.s., Bog je ujedinio elemente kraljevstva i poslanstva, tako sljedbenici mogu uživati svjetovnu i duhovnu slavu. (Ibid., str. 322-323)

ZAKLJUČAK

U današnjem svijetu globalne povezanosti, moramo razviti sposobnost dijaloga i ostvariti povezanost sa ljudima veoma različitim od nas. Dio tog projekta uključuje pronalaženje ideja, vjerovanja, ciljeva, planiranja itd., u kojima možemo postići međusobnu rezonancu. Zato ne moramo biti isti, već samo trebamo pronaći dovoljno međusobne sličnosti da se, sigurno u budućnosti, možemo držati za ruke kao saputnici u ovome životu, cijelim putem svjesni niza međusobnih različitosti.

Afirmirajući inherentnu vrijednost i dignitet čovječanstva, mi podrazumijevamo potvrdu uvjeta koji podržavaju i održavaju to čovječanstvo. Vrijednovati čovječanstvo znači posvetiti se filozofskim, duhovnim, socijalnim i političkim strukturama koje kultiviraju to čovječanstvo i dovode ga kroz njegov vlastiti rast i razvitak do najpotpunije aktualizacije u pojedincima i grupama. Jedan od tih uvjeta jeste sloboda - sloboda u razmišljanju, učenju, izražavanju i življenju, kako kome odgovara. Filozofski, ideal slobode proteže se od antičkog svijeta preko filozofa koji su izazivali sebe i druge na sve načine i sjedili debatirajući o njima na trgu sa svakim ko bi ih želio slušati.

Neke od najvećih ideja klasičnog učenja dolaze od tih filozofa koji su, iako su ih ubijali i protjerivali zbog ideja, sebi dozvoljavali da misle i govore slobodno, odbijajući da okuju umove i glasove kada je to Država naređivala.

Ljudi generalno trebaju biti slobodni da misle, istražuju i izražavaju se, jer samo na takav način oni se samoostvaruju kao ljudi, i samo onda kada je omogućeno da se bude čovjek u punom smislu te riječi, može se formirati društvo primjereno ljudskoj vrsti u pogledu njezine konačne svrhe i smisla. Prema Gulenu u *Statui naših duša* imamo osam karakternih crta koje još naziva „ljudima ideala“. Te crte su: savršena vjera, ljubav, naučno razmišljanje u prizmi islama, samoocjenjivanje i kritički pogled na svijet i perspektive, slobodno razmišljanje i poštovanje slobode misli, društvena savjest i davanje prednosti konsultativnom donošenju odluka, matematičko razmišljanje i osjećaj za umjetnost.

Kako reče Gulen: „...stvarni život jedino je moguć kroz znanje; oni koji zanemaruju učenje i poučavanje smatraju se „mrtvima“, i pored biološkog postojanja. Mi smo stvoreni da učimo i da razmjenjujemo naučeno od drugih. Razvijanje strategija i kapaciteta za mirnu koegzistenciju usred radikalne različitosti i smanjivanja prirodnih resursa, centralni je izazov naše ere. Mi moramo dati sve od sebe pred ovim izazovom, ili će sva naša ostala postignuća biti upropaštena; dobit ćemo svijet koji će biti razrušen mržnjom i nasiljem.

Možda između sebe pronađemo one, koji će kao ljudska bića pozvana od strane Vječnog u svim njegovim modalitetima, imati čud kojom će nadići sebe pa kreirati svijet tolerancije, respekta i samilosti.

LITERATURA

- ❖ Almond, I., (2011.), *Predstavljanja islama u zapadnjačkoj misli*, Sarajevo, Centar za napredne studije
- ❖ Arnold, T. W., (1990.), *Povijest islama- historijski tokovi misije*, Sarajevo, El- Kalem
- ❖ Avadžić, G. A., (2006.), *Studija o Murdžijama*, Sarajevo, Mektebetu El Guraba
- ❖ Carroll, B. J., (2010.), *Dijalog civilizacija*, Sarajevo, El-Kalem
- ❖ El-Askelani, I. H., (1397. h.), *El-Isabe*, Mektebetul Kullijjat el-Ezherijje, 1. izdanje,
- ❖ El-Lalikai, E. K., b. El-H., (1416. h.), *Šerh usul 'itikad ehli-sunneti vel-džema'ah*, Rijad, Daru Tajjibe, treće izdanje
- ❖ El-Hejsemi, Nuruddin Ali b. Ebu Bekr: (1414.h.god./1994.), *Medžme'u-z-zevaid ve menbe'u-l-fevaid*, Bejrut, Darul-fikr
- ❖ El-Munedždžid, M. S., (bez god.), *Šerijatski odgovori o islamskom vjerovanju*, Zenica, Organizacija za afirmaciju islamskih znanosti
- ❖ Et-Taberani, Ebu-l-Kasim: (1415.h.god./1995.), *El-mu'džemul-evsatu*, Rijad, Mektebetul-me'arif
- ❖ El-Usejmin, M. b. S., (2010.), *Islamsko buđenje*, Sarajevo, www.minber.ba
- ❖ Ibrahim, M. Z., (2003.), *Pripadnici kible*, Sarajevo, Muhamed Mušibegović
- ❖ Imam Ahmed b. Muhammed b. Hanbel: (1416.h.god./1995.), *Musned*, Kairo, Daru-l-hadis
- ❖ Imam Muslim, Ebu-l-Husejn b. El-Hadždžadž: (1999.h.god./1420.), *Sahih*, Kairo, Halfe El-Džami'u, El-Ezhar, komentar Muhjiddin Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref En-Nevevi, I izdanje
- ❖ Kuduzović, S., (2009.), *Fetve*, Sarajevo, Autor i džem'at Hidžra
- ❖ Korkut, B., (1412.h.god./1991.), *Kuran s prijevodom*, Sarajevo, Visoki saudijski komitet u Bosni i Hercegovini
- ❖ Lewis, B. i drugi, (1979.), *Svijet islama*, Beograd, Jugoslovenska revija i Vuk Karadžić
- ❖ Omerbašić, Š., (1996.), *Povijest islama*, Zagreb, Mešihat I Z u Hrvatskoj
- ❖ Rahman, F., (2005.), *Islam*, Sarajevo, Tugra
- ❖ Sharif, M. M., (1988.), *Historija islamske filozofije*, Zagreb, August Cesares, I tom.
- ❖ Spahić M., (1996.), *Povijest islama*, Sarajevo, El-Hidaja